

IVSTI CHRISTOPHORI BÖHMER
PROGRAMMATA III AVSPICALIA

DOCENDI IN ACADEMIA IVLIA
MVNERIBVS ORDINARIIS QVONDAM PRAEMISSA
NVNC IVNCTIM ET AVCTIVS EDITA.

HELMSTADII

TYPIS HERMAN. DANIEL. HAMMII ACAD. TYPOGR.
CICDCCXVII.

IVSTI CHRISTOPHORI BÖHMER

Programma auspiale I

de prouidentia Augustorum,

in veteribus quibusdam Romanorum nummis ostensa,
quum politices professionem ordinariam susciperet.

DVM ad ciuiliū studiorum, elegantisque doctrinæ culturam, quantum in me est, præire tibi iubeor, literata iuuentus, decus æqualium, ac spes rei publicæ, ad ordinariam politices professionem exeunte anno superiori, benignissima optimorum Principum nostrorum voluntate, huc vocatus, et sub exordium anni præsentis in senatu academico, procerumque lycei huius consessu splendido, prouinciæ huic admotus, non alienum a suscepto munere fore existimo, si de principis pro publica salute cura, in veteribus quibusdam Romanorum nummis sub prouidentia typo expressa, quædam dixerō, qualicunque hac commentatione academicis meditamenti prolusurus.

Sit igitur primo loco nummus OCTAVIANI AVGVSTI *Num. 1.* imperatoris æreus, viridi colore obductus, et paullo maior æreis mediæ formæ. Aduersa pars caput Augusti laureatum exhibet, facie dextrorsum versa, cum inscriptione, AVGVSTVS PATER: auersa aram, hinc inde S. C. infra PROVIDENT. Nummus hic cusus est a Tiberio in memoriam Augusti post eius obitum, araque erecta prouidentia, qua imperium Romanum stabiliuit. Hic enim est ille, cuius ingenio, industria, factis, Deus vsus est in conuertendis rebus Romanis, et humani orbis fato dispensando: fundamenta huius rei Caius Iulius Cæsar iecerat, operis totius gloriam Octavianus Augustus consummauit.

A

ADOL-

ADOLPHVS OCCO * existimat, viuo adhuc Augusto hunc nummum cūsum esse. Non negauerim, quum Cæsares alii post mortem demum inter diuos relati fuerint, Augustum templa viuum meruisse: vnde HORATIUS ait: **

Præsenti tibi maturos largimur honores,

Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Et VIRGILIUS: ***

Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram

Sæpe tener nostris ab oculibus imbuet agnus.

Sed prior sententia, quam et OISELIUS **** amplectitur, quod post obitum Augusti cūsum sit hic nummus, ad prouidam, quam gessit in imperio administrando, curam designandam, multis de causis est verosimilior, quum etiam in eodem DIVVS dicatur; quamlibet hoc vocabulum in nummo hoc nostro sit detritum. An autem ad consecrationem huius Cæsaris hic præcipue respiciatur, non liquet: certe ex ara adposita id firmiter nemo colligat.

Num. 2.

Alter cum eadem epigraphe nummus, NERVAE TRAIANI est argenteus, et elegans, quem vna cum Septimii Severi nummo, **** ex ampla nummorum veterum congerie sua communicare mecum haud grauatus est vir summus, HENRICVS MEIBOMIUS, quique in cetera eruditionis magnitudine venustum, et his nostris temporibus tantopere amatum veteris nummariae rei studium ita intelligit, vt qui maxime. Exhibet hic nummus aduersa sui parte laureatum Traiani caput, sinistra facie: IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. GERM. DAC. In auersa eius parte conspicitur figura stolata stans, sinistra hastam tenens cum globo ad pedes, cum inscriptione: P. AR. THICO P. M. TR. P. COS. VI. D. P. S. P. Q. R. in

* Numismat. imperat. p. 80, edit. 2da.

** epistol. l. II, 1.

*** Ecloga 1.

**** Thesaur. numism. antiquor. p. 254.

***** de quo infra pag. 6.

in medio PROVID. Erat Traianus ob res bello ac pace feliciter gestas senatui, populoque Romano longe carissimus, cuius etiam auspicio, ac decreto hic nummus est cūsum. Quamlibet enim imperatores aurea et argentea numismata cudendi potestatem sibi vindicarent, senatuique Romano, ne de omni facultate sibi adempta conquereretur, permitterent, vt ærea ipse flaret feriretque: Traianus tamen, vt summam potestatem comitatemque iungeret ac misceret, e nobilioribus quoque metallis, auro et argento, nummos signandi veniam senatui dedit, * vt vel ex hoc nummo patet, etsi litteræ S. C. non reperiantur. Idem factum deinceps etiam: et licuisse interdum senatui Romano, aliorum Cæsarum indultu speciali, ac permissu, vel aureos nummos nota S. C. vel EX S. C. signare, EZECHIEL SPANHEMIUS, ** et CAROLVS PATINVS *** ostendunt. Quantopere autem Traianus prospectum voluerit terrarum orbi, cui cum summa potestate præerat, auersa nummi pars docet. Prouidentiae typus hic conspicitur, ipsis diis sæpius adscriptus. Nec enim vel ignorabant Cæsares, vel negabant, numinis cuiusdam nutu, et auspicio mundum hunc regi, seque ab illo dependere: id quod restantur tot numismata, quæ hodieque supersunt. Dum autem in nummis prouidentiae typus ipsis attribuitur, hoc ipso videtur innui, vicariam deorum in his terris curam Cæsares gerere, et imperium sollicitè administrare; ex re et vero arbitratos, non sibi natos esse principes, sed aliis, sed orbi, vt sua mortalibus fata dispensent, vt hominibus præsent quidem, sed hominum causa. Nam, vt SENECA **** sapienter monet: pulcrum est

Consulere patriæ, parcere adflictis, dare

Orbi quietem, sæculo pacem suo.

Hæc summa virtus, petitur hac caluina via.

A 2

Stans

* WAGENSEL de re monet. vet. Rom. c. 14. p. 68.

** de præst. et usu numism. antiqu. diss. 9. p. 838. edit. secunda.

*** Thesaur. numism. p. 7.

**** in Octavia, act. 2. scen. 2.

Stans illa, quam dicere occupavi, figura denotat alacritatem Cæsaris in iis peragendis, quæ orbi terrarum, per globum designato, vsui et emolumento esse poterant. Singulare quidpiam hoc nummo innui, quum iussu Romani senatus ac populi cusus sit, et sigillatim ad victoriam ab Armeniis, aut Parthis, quibus bellum intulerat Traianus, ductus gloriæ cupiditate, reportatam hic respici, dici forte poterit, probari ac demonstrari non æque. Quod primus inter imperatores *optimi** titulum tunc acceperit, *Parthique*, facile largior: sed hæc elogia in ceteris etiam eius nummis, deinceps cussis, leguntur, ut inde nequeat constare, victoriam Parthicam hoc præcipue nummo designari. Prouidentia typo, qui hic conspicitur, victoriam adumbrare, moris vix fuisse videtur apud Romanos: aliis figuris illa designabatur: multosque in honorem Cæsarium suorum cudi curauit nummos senatus populusque Romanus, quibus in genere saltim illos vel laudabat ex merito, vel iis adulabatur; quos inter et hunc nummum referendum esse censemus. Nam dici non potest, singulos imperatores, quibus prouidentia typus in nummis adscribitur, ita patriæ consuluisse, ut par erat. Ipsi aliquando nimis magnifica de se signari fecerunt, ut apud posteros nomen haberent: quin et senatus, arcano quodam summos illos principes monendi modo, eas sæpe virtutes illis adscripsit, quibus omnino destituebantur; ut scilicet, non quales essent principes, sed quales eos speraret, vellet, optaretque, posteritati testaretur: sicut eleganter observauit supra ex merito laudatus, et laudatione nostra maior MEIBOMIUS in erudito programme, ** lectionibus historicis quondam præmisso. Traianum certe, qui toties in nummis optimus vocatur, ut deinceps quoque principibus nouis acclamatum fuerit: *Sis felicius Augusto, melior Traiano*, vinolentia, et turpissimis ac nefandis puerorum amoribus

* PLINII paneg. yr. c. 88. n. 4. et LIPSIVS ex Dione in notis ad hunc locum. OCCO h. c. p. 193.

** De nummorum veterum, in illustranda Imperatorum Romanorum historia, v. m., Helmst., 1684, 4.

ribus deditissimum fuisse, DIO XIPHILINVS,* et LAMPRI-
DIUS** adnotauerunt, quæ, quomodo cum vitæ eius inno-
centia, tantopere a PLINIO in panegyrico laudata, conciliari
queant, haud video: ut sileam, quod in Christianos ultra mo-
dum sæuierit; quum tamen idem Plinius,*** rationibus
omnibus probe subductis, sincerum hoc illis testimonium de-
derit, quod nullius criminis possint conuinci, quod sacra-
mento se obstringant, non in scelus aliquod, sed ne furta, ne
latrocinia, ne adulteria committerent, ne depositum adpellati
abnegarent.

Sequitur nummus HELVII PERTINACIS argenteus Num. 3.
elegantissimusque.**** Adparet in prima eius parte caput
imperatoris barbati, cum inscriptione: IMP. CAES. P.
HELII PERTIN. AVG. In altera, figura muliebris sto-
lata stans, dextram ad astrum protendens: PROVID. DEOR.
COS. II. Cusus est hic nummus sub secundo eius consulatu,
et quæ hic conspicitur, prouidentia figura nonnihil a prio-
ribus differt, quod sursum extendat manum: in aliis Pertina-
cis nummis utraque manus in cælum eleuatur. Indicare hoc
ipso voluit Cæsar, cælestis fati consilio ac nutu delatum sibi
esse imperium, quum, HERODIANO***** teste, fortiter
illud recusare instaret, *tanquam rem inuidiosam nomen imperii,*
excusare senectutem, veniamque orare: seque faustis sideribus, et
bene fauente cælo, rem publicam administraturum esse, cor-
recturumque ea, quæ sine ordine ac modo fierent. Fecit
autem hoc ipsum strenue, humanitatemque eius, et pruden-
tiam in rebus agendis scriptores passim laudant. Sed dum
conatur emendare omnia, breui temporis spatio confossus est

A 3

in

* lib. 60 p. 772.

** p. 957.

*** Lib. X. epist. 97.

**** Quem, una cum Neronis nummo æreo maximi moduli, programme altero a me explicando, humaniter mecum communicauit Nobilissimus HASPERGIVS, consiliarius Guelficus, peritus harum elegantiarum arbiter.

***** hist. II, 3. p. 70. edit. Scheidianæ.

in palatio. Neque enim, ut sapienter monet OCCO, ^{*} *homo multarum rerum peritus, multa simul tuto corrigi non posse, sed si quid aliud in rebus humanis, tam imprimis civilem statum tempore egere et consilio.* Medica arte præstans vir, et ducis Cenomansium antiquarius IO. VAILLANTIVS ^{**} dicit, quod argenteus hic Pertinacis nummus pro rarissimo sit habendus: in cuius sententia eo confidentius adquiescimus, quo studiosius ille accuratiusque in raritatem ac præstantiam nummorum veterum Romanorum inquisiuit: licet dissimulari nequeat, plurima eum hausisse ex LUDOVICI SAVOTI, medici Parisiensis, cuius tamen, quod sciam, mentionem nullam facit, rarissimo de nummis antiquis libro, ^{***} in partes quatuor diuiso, et ex Gallica, qua scriptus est, lingua in Latinam a LUDOLFO NEOCORO seu KYSTERO translato, et splendido operi GRAEVIANO ^{****} inserto. Sauotus enim primus omnium est, qui ostendit, quarum familiarum Romanarum, et quorum Caesarum numismata pro rarioribus sint habenda.

Num. 4.

A providentia et cura publicæ rei laudari quoque voluit LVCIVS SEPTIMIUS SEVERVS, hostis potius rei publicæ dicendus, quam bonus princeps, quique longe aliud in lingua promptum, quam in animo reconditum gerebat. Argenteus hic nummus est, caputque Caesaris refert: SEVERVS AVG. PART. MAX. in parte auersa consuetum providentiæ typum: PROVID. AVGG. Cusus autem videtur esse, postquam Severus filium natu maiorem, Marcum Aurelium Antoninum Caracallam, participato cum eo imperio, Cæsarem declarasset: utriusque enim pro publica salute curam innuit PROVIDENTIA AVGG. quam tamen neuter præstitit. Non pater

* l. c. p. 235.

** in eximio libro de nummis imperatorum Rom. præstantior. a Julio Cas. ad Postumum et Tyrannos tom. 2. p. 204. edit. secunda auctiora.

*** Discours sur les médailles antiques etc. de leur matière, de leur poids, de leur prix, Paris 1627, 420.

**** Théat. antiquit. Rom. tom. XI. pag. 1149. seqq.

pater Severus, qui licet Parthica, vnde nomen Parthici Maximi a senatu accepit, victoria valde inclaruerit, ^{*} adeptus quamlibet illam fortuna magis, quam consilio; in senatum tamen Romanum contra ius fasque vehementer sæviit, plurimosque summos viros, sine causæ dictione, neci dedit. ^{**} Non filius Caracalla, cuius pueritia quamvis populo accepta, grata senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuerit; adultior tamen ille factus, ita a se ipso descivit, ut eum, quem puerum scirent, multi esse non crederent: cum cetera omnia, cum nummus ei adulterinus erat: nam pro argento aurum plumbum argentatum, et æs inauratum parabat.

In MARCI AVRELII SEVERI ALEXANDRI nummo ^{Num. 5.} æreo caput huius Imperatoris adparet laureatum, et imberbe: IMP. ALEXANDER PIVS AVG. in altera parte figura muliebris stolata, dextra spicas inclinans super vasculum ante pedes positum, spicis plenum: PROVIDENT. AVG. S. C. Spica secundum illustrem SPANHEMIVM ^{***} in nummis symbolum aliquando et insigne est Italiæ, interdum Siciliæ, Hispaniæ, Aegypti, Africæ, utpote regionum, quæ spicis abundant; aliquando vero, et in hoc quidem nummo, curam principis denotat in procuranda frumenti, aliarumque ad victum necessariorum rerum copia et abundantia: laudaturque Severus, quod abunde prospexerit hac in re imperio suo subiectis. Quum in Gallias collecto exercitu abiisset, ibique a militibus, quia seuerior erat, eodem die, quo natus est, trucidaretur, senatus populusque Romanus cenotaphium illi in Gallia, et Romæ amplissimum sepulcrum statuit. Exstat apud OISELIUM ^{****} eiusdem Severi Imperatoris nummus cum simili inscriptione, ubi matrona illa stolata sinistra manu anchoram tenet; qua denotatur, per mare frumentum aduectum esse.

In ^{*} HERODIANVS libro III. 9. p. 152.

^{**} Nomina eorum recenset AELIVS SPARTIANVS inter histor. aug. scriptor. Tom. I. p. 610 edit. Hackiana, 890.

^{***} l. c. disert. quarta p. 272.

^{****} Tab. LXI. n. 6, et p. 355.

Num. 6.

In CAII IVLII VERI MAXIMINI denario, ex puro argento confecto, bustum huius Cæsaris conspicitur capite raso, et laureato, facie sinistra: IMP. MAXIMINVS PIVS AVG. In parte auersa est figura muliebris stolata stans, quæ sinistra manu cornu copiae tenet, dextra bacillo monstrat globum ante pedes iacentem, PROVIDENTIA AVG. Cornu copiae signum est vbertatis, omniumque rerum abundantiae in veterum monumentis: inter præcipua enim providi principis officia refertur, si id det operam sedulo, ne quid eorum desit, sine quibus vita commode transigi, sine quibus felicitas, et publica salus obtineri nequit. Inprimis autem illa cura in rei frumentariae procuratore occupatur, ne difficultas annonae et caritas ingrauescat. An autem tanta rerum omnium adfluentia, Maximino imperante, gausi sint Romani, haud adfirmaverim. Inuisus certe ille erat senatui non vno nomine; diciturque pedum octo et prope semissis longitudine fuisse, stupendae edacitatis, crudelisque in omnibus: unde et propter immanitatem hostis patriae iudicatus, inque castris cum filio, quem sibi socium in imperii administratione adsciuerat, in tentorio quiescens, trucidatus est. IOANNES SMETIVS * dum de providentiae typo, qui in nummo hoc comparet, et cornu copiae disserit, ad fertilitatem terræ, vberisque eius fructus respici existimat, quando ait: *Post iustum mundi regimen, secunda tellus multos magna copia profert fructus.*

Num. 7.

M. ANTONII GORDIANI denarius, e puriori argento, bustum imperatoris radiatum facie sinistra sistit IMP. CAES. M. ANT. GORDIANVS AVG. in parte auersa figura comparet stolata, stans, sinistraque hastam tenet per transversum, dextra pomum, PROVIDENTIA AVG. Quum tres Gordiani fuerint, ex vultu huius Cæsaris iuuenili facile innotescit, Gordianum tertium hic denotari, qui tam bene prospexit imperio Romanorum,

* *Antiquit. Neomagens. p. 286.*

rum, per pomum in parte auersa designato, ut post indignam mortem a senatu in deorum numerum fuerit relatus. Non mediocriter adiuuabatur ille, in cura pro ditioni suæ subiectis, consiliis foci sui Misisi, viri præstantissimi, ut status rei publicæ bonus et optabilis tunc esset; quum improbis hominibus, qui perniciosi sermonibus principum animos atque aures occupare solent, aditus omnis ad imperatorem præclusus esset, bonis contra amicitia eius pateret: quam temporum felicitatem Misisi ipse Gordiano per epistolam gratulatur. Imperavit princeps tam providus non nisi sex annos, a Iulio Philippo, prætorii præfecto, quem post obitum foci, isto munere decorauerat, per summum scelus florente ætate sublatum. * Sepulcrum defuncto in finibus Persidis excitarunt milites, eique hunc titulum inscripserunt Græcis, Latinis, Persicis, Iudaicis, et Aegyptiacis litteris, ut ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM VICTORI GOTHORVM VICTORI SARMATARVM DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM VICTORI GERMANORVM SED NON VICTORI PHILIPPORVM; ** quod ideo additum, quia a Philippis, patre et filio, et qui cum ipsis in necem eius conspirauerant, est occisus.

Aereus M. AVRELI PROBI parvus, quondam argentatus, propemodum per omnia similis est priori nummo. *Num. 8.* Sinitur bustum huius Cæsaris capite radiato, facie dextra, dextraque manu signum militare tenet: IMP. C. PROBUS AVG. in parte altera figura stolata stans, dextra globum tenens, sinistra hastam transversam: PROVIDENT. AVG. Q. S. XXI. Probus tam priuatus, quam imperator, nobilissimis claruit virtutibus, talemque rei publicæ Romanæ curam gessit, *** quam a bono principe merito exspectes. Laudatur ea propter non immerito in hoc nummo, Romanis ille ducibus omnibus, qui prudentes, clementesque, ac mirabiles exstiterent, aut par,

B

aut

* HEIDMANNI *epitomes historica* P. 2. p. 221.

** CAPITOLINVS *inter hist. Aug. script.* P. 2. p. 135.

*** VOPISCVS *in vita eius* p. 657. seq.

aut superior. Cognomen Probi ex moribus habere potuisse iudicabatur, nisi id iam ante inditum ei fuisset. Exstat hic nummus in ære apud OCCONEM, * et in argento apud CHOVLIVM. ** Quid in illo per Q. S. XXI significetur, ex iis, quæ IOBERTVS editione altera suæ commentationis, insigniter aucta, erudite disserit, conicere forte possumus: ita ut Q. denotet nomen monetarii, S. urbem in qua cusus est nummus, XXI vero eius valorem, seu pretium. *** HARDVINVS per frugum ac mercium partis *vicesima prima secundum tributum* **** has litteras explicat, nouo prorsus, et si dicendum quod res est, audacioris, docti cetera, ingenii lusu. *****

Num. 9.

Progredior ad elegantissimum mediæ formæ nummum æreum MARCI AVREL. VAL. MAXIMIANI, in quo non equidem prouidentia Augusti, sed prouidentia deorum legitur. Exhibetur icon imperatoris mediâ sui parte, capite raso, laureatoque, facie sinistra, D. N. MAXIMIANO FELICISSIMO. S***** In parte auersa duæ comparent figuræ stantes, altera Prouidentia typus est, *Quietus* altera. Sceptro Quies innuitur, cum olea, pacis symbolo. ***** Prouidentia, dextra protensa, nescio quid tenet,

* l. c. p. 503.

** de la religion des anciens Romains p. 68.

*** La science des Medailles, à Paris. 1715, 820, vbi inter alia hæc leguntur p. 418. seq. C'est la valeur de la monnoye qu'on y a marqué. — Les caracteres, qui accompagnent les chiffres, sont les lettres propres de chaque ville, ou l'on battoit la monnoye, ou de chaque monnoye differante — quelques fois les lettres initiales des Monnoyeurs.

**** Operum select. p. 434 b.

***** IOBERT l. c. Iene consillerois pas d'adopter le nouveau systeme, des impots et des dons gratuits. — Cette seule fraction de nombre dans XXI doit rebuter, puisqu'elle est contre la coutume de tous les tributs, qui s'imposoient par un compte rond du dixième, du vingtième, du trentième et du quarantième, sans que nous trouvions dans les anciens ni l'onzième, ni le trente unième, ni le quarante unième.

***** ceteræ litteræ EN. AVG. sunt detritæ.

***** La Deesse QVIES, Genie souverain du calme et du repos, est ici représentée un rameau d'olivier en main, comme étant l'olivier le symbole de la paix, dont la quietude est la fille: méconnaissant fort que les Romains, peuple guerrier, ambitieux et toujours inquiet, et dans l'exer-

tenet, PROVIDENTIA DEORVM QVIES AVGG. in medio S. F. Saculi felicitas; infra A Q S. Aquileæ signata pecunia. Maximianus, Hercules dictus, consors imperii a Diocletiano est factus, ob ingenii asperitatem ferosque mores singulis inuisus, nemini carus, nisi Diocletiano. Bene illum imperasse, salutique sibi subiectorum consuluisse, nemo dixerit. Quum Diocletiano omnibus in rebus obsecundaret, persuaderi sibi ab eo, quamlibet ægre, passus est, ut imperii splendorem priuatæ vitæ tranquillitate mutaret. Diocletianus Nicomediæ in Bithynia, Maximianus Mediolani imperii purpuram exuerunt, et in Cæsares Constantium atque Galerium summa rerum translata, ipsi vitam agere priuatam cœperunt. Huc respicit nummus adlatus: videlicet benigna Deorum prouidentia factum esse, ut Maximianus quieti se daret, et vna cum collega suo Diocletiano se abdicaret imperio. *

In nummo æreo ** FL. VALERII CONSTANTINI MAXIMI, sic enim in nummis pariter et inscriptionibus antiquis ille adpellatur, non vero *Magnus*, aduersa pars imperatoris exhibet caput rasum, baccatum, facie sinistra: CONSTANTINVS AVG. auersa portam aliquam, aut ædificium, cui stella vel sol supereminet, cum inscriptione PROVIDEN-

B 2

TIAE

exercice continuel des armes, en eussent reçu le culte chez eux: lui ayant dédié un temple en la voye Laticlave, hors la porte Esquiline. Iam consul via Laticlava ad fanum quietis erat, ce dit Tite Live libro 4. et Saint Augustin livre 4. de la Cité de Dieu chap. 16: Quietem vero appellantes, quæ faceret quietem, cum ædem haberet extra portam Esquilinam, IBAN TRISTAN commentaires historiques contenant l'histoire generale des Empereurs. Tome 3, pag. 371.

* Similem Diocletiani nummum adfert BEGERVS in thes. Palatin. pag. 359. DV CHOVL de la religion des anciens Romains hunc Maximiani nummum recenset, et de eo pag. 67 ita sentit: Maximian représente la prouidence des Dieux par deux femmes en habit de matrone, qui tiennent chacune des épis de blé avecques l'inscription qui se lit en telle matiere tout autour PROVIDENTIA DEORVM QVIES AVGVSTORVM, qui montrent que par l'aide et prouidence des Dieux il auoit donné si bon ordre aux bléz, et à la chose frumentaire, que le profit de toute la cité et le repos des Augustes en resorsissoit. ** Vid. FILIPPO DE ROSSI Ritratto di Roma antica p. 176 vbi similis habetur nummus.

TIAE AVGG. Equidem non adeo patet, quid ædificium illud sibi velit. **MEDIOBARBUS** * castra prætorialia esse existimat: **OISELIUS** ** granarium dicit, providentiamque Constantini in frumento procurando, et in horreis ad publicum usum recondendo, hoc ipso innui arbitratur; vel armamentarium aliquod, ubi servabantur instrumenta bellica, machinæ, et id genus alia ad oppugnationem necessaria. Est enim pars providentiæ principis haud postrema, pacis tempore, belli negotium agere, eoque, quam fieri potest, maxime adniti, ut ea præsto sint, quibus patria contra hostem defendi potest. **CAROLVS PATINVS** *** iudicat, ædificium hoc denotare curam Constantini in muniendis urbibus, et condendis thesauris. Forre non incommode dici posset cum **ANTONIO AVGVSTINO**, **** Byzantium hic intelligi debere, urbem Thraciæ, splendidam ante quidem et amœnam, quam de nomine suo Constantinopolin appellari voluit, et nouam Romam; sed quam mirifice ornauit, quum imperii sedem eo transferret, et variis privilegiis senatum populumque Constantinopolitanum ditaret: insigni documento, quod prouidus patriæ pater sicut vniuersæ regionis suæ, ita præcipue ciuitatum curam habere debeat. Nisi quis cum eodem Patino ***** suspicari malit, nummum hunc non a Flau. Valer. Constantino, sed a filiis eius, Constantino iuniore, Constantio, aut Constante, in memoriam parentis ac honorem esse cusum: nam Augusti plures duplici GG. designantur, ita ut stella superimposita apotheosin eius significet: post fata enim illum consecratum, et in diuorum numerum relatum esse constat. Imi characteres S. T. R. E. ita explicante Mediobarbo, denotant, nummum hunc Treuiris, ubi officina monetæ erat, signatum esse.

Num. 11.

In nummo æreo, quem filius eius **FL. CLAVDIUS CONSTANTINVS** fieri fecit, comparat caput huius Caesaris laureatum, facie sinistra **CONSTANTINVS IVN. NOB. C.** quæ parte altera sunt, castra prætorialia esse dicit **OCCO**: ***** inscriptio

* Imper. Roman. numism. p. 465. ** l. c. p. 355.

*** Imper. Rom. numism. p. 467. **** Dialog. 2. antiquit. Roman. p. 25.

***** l. c. ***** l. c. p. 347.

scriptio est, **PROVIDENTIAE CAESARVM**. Hunc nummum signatum esse, quum pater Constantinus adhuc in viuis esset, iuuenilis Constantini iunioris facies euincit, et quia *Nobilis Caesar* adpellatur, * cuius vtriusque curam pro re publica, et providentiam hic laudari cernimus: eundem cusum Sisciæ esse, litteræ C. SIS. indicant. **

Num. 12.

Plane similis huic est parvus æreus **FLAVII IVLII CONSTANTII**, Fl. Val. Constantini Max. filii secundi, exhibeturque bustum huius Imperatoris capite baccato, facie dextra, **FL. IVL. CONSTANTIVS NOB. C.** Auersa pars eadem habet, quæ in priori conspiciuntur nummo, **PROVIDENTIAE CAESS.** Litteræ **SMKB** significant, *signata moneta Carthagine, secunda officina*. Quamlibet **HARDVINVS** *** confidentius, quam verius scribat, *societatis mercatorum Carthaginiensium secundum tributum* denotari. Poterant his plura forte addi numismata, quæ providentiam Augustorum illustrent: quem admodum et **OISELIUS** **** adfert nummum, in quo Vespasianus imperator Titum filium in consortionem imperii adsumit, orbemque terrarum ei tradit, cum inscriptione **PROVIDENT. AVGVST.** In ceteris plerisque vna eademque habetur figura, matrona nempe stolata stans, vna manu hastam, altera radium, aut baculum tenens, quo monstrat, vel tangit globum ante pedes positum. Mihi vero iam in numismatibus, quæ summatim explicui, adquiescere lubet, quæ partim ipse habeo, partim apud alios vidi.

Etenim, ut istuc, vnde abii, redeam, placuit Serenissimis potentissimæ domus Brunsvico-Luneburgicæ Principibus, academix Iulix Nutritiis, ut in hac præstantium iuuenum perpetua sede politices professor ordinarius haud ita pridem constitutus, civilem doctrinam ad genium cultissimi sæculi in posterum proponam, non ex tortuosis quæstiunculis, non barbaro sono tremendis definitionibus, sed ex præteritorum sæculorum

B 3

* LAVR. NEGERVS in thesaur. Palatin. pag 374.

** MEDIOBARBUS l. c. p. 302.

*** l. c. p. 439.

**** l. c. p. 354.

eulorum memoria, et grauissimis exemplis arripiendam. Amplissimus hic mihi variae litteraturae campus aperitur, quem, quoad eius a me fieri poterit, decurrere adlaborabo. Quamlibet facile largiar, potissimam politices partem, prudentiam ciuilem, et in negotiis publicis administrandis dexteritatem, neque vnice, neque praecipue ex libris, sed ex consuetudine et familiaritate virorum in luce publica viuentium, vsuque ipso omnium optime addisci: saepiusque illos, qui naturali solum iudicio pollent, et in actu rerum versantur, quamlibet litteris ample copioseque haud sint imbuti, ad res agendas aptiores esse aliis, cetera doctissimis, ast negotiosae vitae praesidiis destitutis. Viri pragmatici haud raro subridere solent, si, qui exercitae vitae numquam fuerunt admoti, de regum, principumque controuersiis, et negotiationibus, aut de iis, quae ab illorum administris, arcanarum rerum consciis, facta sunt, temere scribunt, et se iudicare posse audacter praesumunt. Nam quum interiora istorum negotiorum aliis, a luce publica remotioribus, haud facile soleant innotescere, fieri aliter vix potest, quam vt vel peruerse iudicent, vel vt tantum in generalibus quibusdam, locisque communibus, laboriose hinc inde congestis, commentationes eiusmodi subsistant. Ipsa interim litterarum studia neminem ineptum reddunt ad peragenda dextre publicae rei negotia, quin potius iuuant mirifice eos, et ornant, qui rebus ciuilibus vel tractandis, vel describendis adhibentur. Multi hodie eorum, qui ad alta emergerunt, dissimulant potius eruditionem, et a conspectu submouent, quam quod ea destituantur: quum aedificii fastigium admirationi esse sciant, fundamenta latere facile patiuntur; doctique esse, quam videri malunt: et quo minoribus artium ac scientiarum adminiculis inniti creduntur, eo plaris ingenium ipsorum, ac mentis acies aestimatur. CHRISTOPHORVS FOERSTNERVS, ad summos in aula Württembergica togatos honores, tantamque fortunam, litterarum praesidio prouectus, scribere tamen haud dubitat: *

* In notis ad Taciti ann. XIII, 3. p. 258.

Ano.

Anorum memoria, qui rem publicam gererant, litterarum gloriam, certe studium rebus gerendis sine subsidium comparare, sine ornamento addere consueuerant. At isto saeculo doctum esse, prudentia opinioni obest: ideoque eruditionis famam aut negligere, aut occultare pudenda quidem, sed necessaria solertia est.

Ego id dabo constanter operam, vt demandati muneris partibus rite defungar, precatus Deum immortalem, vt VIRTVTI AVGG. Principum nostrorum exoptatos rerum successus largiri porro ne dedignetur: atque vt benignitate eius caelesti, postquam nunc PACE TERRA MARIQUE PARTA IANVM CLVSIT, litterae, pacis artes, laetius efflorescant, et GLORIA NOVI SAECVLI, ac FELIX TEMPORVM REPARATIO exoriatur. Tu vero, lectissima commilitonum concio, flos praesentis, spes futurae aetatis, posthac cura et prima voluptas mea, faue conatibus meis, meque ad nobilissima haec studia ducem ac comitem nauiter sequere. Auspicabor, Deo bene adiuuante, publicas praelectiones die XXX huius mensis in auditorio publico, hora X, et generales ciuilis doctrinae praeeptiones, veraque ac firma politices fundamenta perspicue explicabo, recentioris aui luce atque exemplis eruditae antiquitatis disciplinam passim illustraturus. Noui, et ab aliis hucusque indicti quidpiam me moliri, eoque ipso ad scientiarum augmentum quid conferre posse, equidem promittere non ausim, tenuitatis meae probe mihi conscius. Id vnum tamen dicere non erubesco, qui magis solidam eruditionem, bonasque litteras amet, quique illis consultum magis cupiat, vix fore quempiam: quumque ab aliis ingenio vincat, atque eruditione, a nullo tamen sedulitate, et studio iuuandi liberales artes superari me patiar, aut praeteriri: quam voluntatem meam, vt placeant reliqua, vel displiceant, aequis rerum arbitris non improbatum iri, spe votisque omnibus praesumo. P. P. in academia Iulia, mense Martio,

CICLOCXCVIII.

Pro-

Programma II

De Principe oratore,

quum munus alterum, eloquentiæ docendæ
professionem ordinariam auspicaretur.

PLACVIT prouidentia diuini Numinis, politices docendæ prouinciæ ante annos aliquot me admouere, vt spem patriæ, iuuentutem præclaris artibus ad commune bonum erudirem. Gratulatus mihi sum ex animo, datam mihi esse occasionem, quoad facultas fert, de publico bene merendi: nuncque eo magis gaudeo, quod iuxta ciuilem doctrinam, eloquentiæ insuper, et meliorum litterarum studia curæ potissimum meæ, in hoc bonæ mentis domicilio, commissa esse intelligam. Sollemne multis est officium, quod nacti sunt, præconio euehere verboso, quamque aliis præster, operose interdum enarrare. Recedo a more hoc, prudentibusque rerum arbitris, vel me tacente, constare existimo, quæ explicare iubeor litterarum studia, si ad genium politioris sæculi excolantur, neque corrumpantur umbratice, et a luce publica alieno tractandi genere, actuosæ et exercitiæ vitæ plurimum inseruire. De industria hic prætereo politices præsentissimum in communi hominum consuetudine vsum, de eloquentia vtcunque locuturus, sub noui huius muneris auspiciis.

Si fatendum enim quod res est, prudenter et ornate dicendi studia ita sunt comparata, vt quemlibet, qui paullo elegantior censi cupit, iuuent atque exornent; ita vt haud immerito egregium quid is videatur indeptus, qui, in qua re ceteris animantibus homines præstant, quod loqui possunt, hominibus aliis antecellat: nec enim multum interest, siue quis omnino nihil sapiat, siue quæ sentiat, dicendo explicare, et orationis lumine collustrare non possit. Ipsi, quos in summo rerum fastigio collocavit indulgentia fatorum, imperantes ab eloquentia, audebo dicere, haud exiguum sibi decus, et gerendæ

rendæ rei publicæ adiumentum conciliant. Equidem, tenuitatis meæ haud ignarus, minime adsequor, quibus imperantium eruditio spatiis circumscribatur: quam procul absum a fastigio illorum, tam longe ab intelligentia huius etiam rei me abesse sentio. Iacobus I, * Angliæ rex, Henricum filium suum de studiorum ratione ita instruit: *Liberalium artium studiis imbutum te volo, quantum satis est principi, non excultum, quantum exigitur a professore. Accuratori enim minutiarum tractatione a muneris tui functione auocaberis; et hoste urbem diripiente, forte cum Archimede deprehensus in puluere, inglorium populo tuo exhibebis spectaculum.* Non in postrema tamen curarum suarum parte facultatem eleganter dicendi posuisse olim principes, et ponere hodie quoque, dubio caret. Primi imperatores Romani, domini quondam æternæ, vt gloriabantur, vrbis, laudem sibi hoc nomine pepererunt in monumentis veterum, omni tempore duraturam. Grauitur admodum de his loquitur TACITVS: ** *Dicator Caesar summis oratoribus amulus, et Augusto prompta, ac profluens, quæ deceret Principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, quæ verba expenderet, tum validus sensibus, aut consilio ambiguus. Etiam C. Caesaris turbata mens vim dicendi non corrumpit. Nec in Glandio, quoties meditata dissereret, elegantiam requireres.* Nero inter imperatores primus fuit, qui, quum in publico dicendum esset, aliena indiguit facundia, studiisque ad res gerendas parum idoneis *** ab ineunte ætate deditus, eloquentiæ culturam neglexit, non sine omine transituræ ex familia Cæsarum fortunæ. nam progenies illorum in Nerone defecit, quum a Iulio in id tempus rei Romanæ arbitrium tenuisset. Male id tunc temporis habebat prudentiores e senatu, de nouo principe iudicantes e priorum Cæsarum exemplis, quos facunde

C

cunde

* In BAZ. ΔΩP. inter opera eius a Montacuto edita p. 80.

** *Annal. libr. XIII, 3. n. 5. 6.*

*** *Nero puerilibus statim annis vinidum animum in alia detersis: calare et pingere, cantus aut regimen equorum exercere: et aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrina ostendebat.* TACITVS l. c. n. 7.

cunde admodum disseruisse non nesciebant. * Certe quæ in Octavio Augusto laudatur dicendi vis, ac facultas, e dignitate illorum est, qui rerum summam in ciuitate obtinent. Prompta decet eloquentia principem, non anxie quæsita, aut obscura diligentia comparata, sed illa, quæ plus naturali debet facilitati, quam profundiori meditationi, et studio. Quod de viro militari Tacitus ** dixit, id principi non minus conuenit, illi *austrinitatem pro facundia* esse. Nihil moleste, nihil morose princeps loqui debet, aut scribere; sed potius sermone facili, atque expedito animi sensa proferre, et sine cunctatione explicare rei publicæ negotia: generosa sint cuncta in eius sermone; absint procul humiles curæ, illi minuti sensus, quique ingenii specie placent primo aspectu flosculi, sed excussi postmodum concidunt, et contemnuntur. Neque vero summi imperantes sermonibus uti consueuerunt verbosis, sed breuioribus, quique sententiarum delectu, ac grauitate se commendant: a principe non verba exspectantur, sed oracula, eiusque est, non tam docere, ac disputare, quam præcipere, et definire: quin imo ipsa vox dicentis, ipse vultus demonstrat, principem esse, qui loquitur. Hanc vultus et oris maiestatem passim obseruauerunt scriptores in Cæsaribus, regibusque, qua cuius sui venerationem iniiciunt: et vel imperatoriam formam vocant, vel regiam, et diuinam speciem. Augustus *** solo vultu et aspectu *Actiacas legiones exterruit*: Tiberius **** genere, forma, celsitudine corporis instructissimus, visuque præferebat principem. Germanicus, ***** Drusi filius, erat visu et auditu iuxta venerabilis: et Titi

augebat

* Adnotabant seniores h. e. non vulgaris vel conditionis, vel ingenii homines, sed politici viri, et diligentes reipublicæ speculatores, quibus otiosum est vetera et præsentia contendere, primum ex iis, qui rerum potiti essent, Nervæ aliena facundia eguisse. Tacitus ann. XIII, 3. 4.

** ann. XV 26. 3.

*** Tacitus ann. I 42. 4.

**** VELLEIUS PATERCULUS II. 94. 2.

***** Tacitus ann. II. 72. 3.

***** Tacitus hist. II, I. 4.

augebat famam decor oris cum quadam maiestate, eratque * forma egregia, cui non minus auctoritatis inesset, quam gratia. Qui itaque reges ac principes loquentes proponunt, id cauere sedulo debent, ne vel in voce, vel vultu, vel sermone ipso quid occurrat, quod personæ eius, quem sistere volunt, minus conueniat: facileque patet, si verum fateri velimus, aberrare nonnihil a recta representationis indole ludos Italorum scenicos, seu dramata, quæ musicis modis decantantur, machinarumque magnificentia, aliisque ornamentis decorantur, a maximis, medioximis, infimis in tanto hodie pretio habita. Qui præcipuam in iis, et herois plerumque sustinet personam, cantantem, et quod magis mirandum, acuta voce, quæque mulierem potius, quam virum decet, canentem in scenam produci animaduertimus, dum vel in aciem deducit milites, vel iussa dat populo, vel ministros suos adloquitur. Quo ipso licet auribus blandiatur amœnior cantus, characterem tamen dicentis personati principis minime obseruari, palam est. ** Si veterum scriptorum monumenta, qua par est, accuratione perlustremus, adparebit, etiam illos, sed alia ratione, summam regum, principumque, quos loquentes introducunt, amplitudinem non semper ante oculos sibi posuisse. Quis, quæso, sapientum credat, longiores illas, quas DIONYSIUS HALICARNASSEVS, *** ubique aduentans Romanis, refert variorum orationes, ex horum ingenio et ore profluxisse. Nonnumquam ille integrum inducit senatum flentem, et eiulantem muliebriter,

C 2

eoque

* SVETONIUS in Tito 6. 3. p. 267. edit. Boeclerianæ.

** Il y a une chose dans les opéra tellement contre la nature, que mon imagination en est blessée; c'est de faire chanter toute la pièce depuis le commencement jusqu'à la fin, comme si les personnes, qu'on représente, s'étoient ridiculement ajustées pour traiter en musique, et les plus communes et les plus importantes affaires de leur vie. Peut-on s'imaginer qu'on délibère en chantant, dans un conseil; qu'on exprime avec du chant les ordres, qu'on donne; et que mélodieusement on tue les hommes à coups d'épée; et de l'air d'un combat? SAINT HYERONIME Œuvres mêlées. T. 2. p. 211. seq. edit. Londin. in 4to.

*** de antiquit. Roman. ex edit. Sylburgii p. 199. et alibi passim.

eoque ipso haud observauit illud, quod decet viros graues, qui non metuentiores, sed animosi sunt rebus etiam angustis. Alexandrum et Darium verbosiores habuisse orationes, quas in Curtio legimus, nemo sibi facile persuaserit: quo ipso tamen iis minime accedo, * qui nulla vsclementia, Curtium vbique irrident, ac vellicant, eiusque lectionem longe infra diligentiae suae honorem abiiciunt. Qui tam infelicitur sunt animati, singularem sapientiam se ostentare, et supra communem sensum, et publicum iudicium sapere sibi videntur, si veteres scriptores, et quidquid laudabile vulgo habetur, atque ingenio excellens, maxime impetant, carpantque, vt ita credantur ceteris acutius cernere. VIRGILIUS, poetarum cetera praestantissimus, decorum in representando heroe videtur neglexisse, quando de Aenea, ** metuente ne fluctibus interiret, agitato ventis mari ac procelloso, dicit:

*Exemplo Aenea soluantur frigore membra,
Ingemit, et duplices tendens ad sidera palmas
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum, Troia sub mœnibus altis
Contigit oppetere.*

Plorat Aeneas, vocesque lamentabiles fundit, naufragii, mortisque periculo adpropinquante; terrore perculsus felices praedicat, qui sub ruderibus deuastatae urbis Troianae vitam finierant. *** In feminis, et molliori sexu fingi talia, et tolerari poterant, sed parum digna sunt viro forti, parum digna heroe,

* Conferatur IAC. PERIZONII *Q. Curtium restitutus in integrum, et vindicatus, per modum speciminis, a variis accusationibus, et acerbioris censura Io. Clerici.*

** *Aeneid lib. 1, 96, seqq.*

*** Evremontius operum suorum libro citato pag. 193. ita scribit: *Le pauvre Enée regrette de n'avoir pas péri devant Troie avec Hector, et tient bien heureux ceux, qui ont laissé leurs os au sein d'une si douce et si chère terre. Un autre croira, que c'est pour envier leur bonheur; je suis persuadé, que c'est par la crainte du péril qui le menace: et paullo post pag. 196. Pour les caracteres, je trouve ceux d'Homere aussi animés que ceux de Virgile fades et degoutantes.*

heroe, qualem Aeneam esse vult Virgilius: hic numquam despondere animum, in pericula quamuis maxima adductus, nec mortem reformidare debet, nec mortis genus, aut vel tantillum committere, quod infra magnitudinem excelsioris animae foret. Rectius omnino vidit HOMERUS, qualis sermo heroem deceat, quando Aiace[m] sistit contra Troianos pugnaturum. In eo erat dux Graecorum Ajax, vt praelium committeret, quum derepente caligo oritur, densissimasque diei tenebras obducit, et Graecos a pugna remoratur, vt nec videre hostem, nec fortiter adgredi possent. Non tamen ille amittit pristinum mentis vigorem, non deos implorat, vt auxilio ipsi sint in certamine, aut vitam seruent, sed imperterrito animo ita fatur: *

*Iuppiter, his noctis tenebris nunc eripe Achinos;
Redde diem, lucemque oculis, hostemque tueri;
Et vel perde data.*

Hoc vnum a Ioue petit, vt cessent quantocius tenebrae; diem sibi lucemque quam primum restitui postulat, quo pugnam inire, et fortitudinis suae documenta edere queat, sic decorum prorsus virtuti suae finem inuenturus, etiamsi vel ipsum in acie sibi aduersarium foret habiturus Iouem. Ita ergo, vt dicere coepi, regum principumque orationes comparatae esse solent, vt animi magnitudinem vbique spirent, et vel sola breuitate sua dicentis auctoritatem ostendant. Nam et grauitatis pars est, breuiter loqui, et regius prope videtur brevis sermo. ** Exempla illarum bene multa, eaque non ficta, sed vera suppeditat et antiqua historia, et recentior. Vt alia sileam, Caium Iulium Caesarem, quem summis oratoribus aemulum ex Tacito supra laudauimus, mirifice in hac pro dignitate principis loquen-

C 3 di

* *Iliad, lib. 17. p. m. 327. edit. Basil. 1606. fol. et LONGINVS de sublimitate sect. 9. p. 65, ex edit. Iac. Tollii.*

** De dignitate sermonis regii, seu imperatorii a BOECLERO agitur *commentat. in Taciti primordia ann. et histor. commendaturque eius breuitas, perspicuitas, grauitas, p. 216. omnia ex decoro, et usu publico cum auctoritate et specie exprimens, p. 414.*

di arte excelluisse, ex scriptoribus Romanis discimus. SVETONIVS * de eo: *Eloquentia, inquit, militarique re aut aequavit praeantissimorum gloriam, aut excessit: et CICERO ** oratores enumerans, negat se videre, cui Caesar debeat cedere, atque, eum elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam, et generosam quodammodo dicendi rationem tenere. Quum in civili bello, quo sic de principatu laborabant Caesar et Pompeius, quasi duos tanta imperii fortuna non caperet, nauale praelium moliretur Caesar, parsque exercitus, ob nauium inopiam, alibi locorum moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arcessendos milites, ardente ventis mari, speculatorio nauigio solus ire tentauerit. Trepidat nauis gubernator, et metuit periculum, quem, ut FLORVS *** annotauit, imperatore digna voce, *Quid times? Casarem vobis*, erigit, beneque sperare iubet. APPIANVS **** refert, eum dixisse: *Perge contra tempestatem forti animo, Casarem fers, et fortunam Caesaris.* LVCANVS ***** eandem rem ita enarrat:*

*Fisus cuncta sibi cessura pericula Caesar,
Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furentis
Trade sinum. Italiam si calo auctore recusas,
Me pete. sola tibi causa hac est iusta timoris
Vectorem non nosse tuum; quem namina numquam
Destituunt; de quo male tunc fortuna meretur
Cum post vota venit: medias per rumpe procellas
Tutela secure mea.*

Militaris eloquentiae suae specimina dedit alia in eodem bello civili, quum vel inflammaret suos ad fortiter pugnandum, *Miles, faciem feris*, ***** dicens; vel, ut quantum fieri posset, a sanguine ciuium abstinerent, exhortaretur blanda, et ad benignitatem composita voce, ***** *Parce ciuibus.* SVETONIVS

* in vita eius cap. 55. p. 24.

** ad Marcum Brutum in oratore. c. 75.

*** l. 4. c. 2. n. 37. p. 436. edit. Graevianae.

**** de bellis civilibus lib. 2. p. 760. ex editione Alexandri Tollii.

***** libro V. p. 159. seq. edit. Th. Farnabii.

***** FLORVS l. c. n. 50. p. 441.

***** Florus l. c. p. 443.

IVS in vita eius * refert, quod milites, missionem ac praemia importune flagitantes, et seditionem molituros, sola compellatione, qua QUIRITES eos nominauerat, in ordinem redegerit. Vna ista vox, Caesaris ore prolata, ** plus valuit apud eos, quam bene longae aliorum sermocinationes valuissent. Feliciter eum imitatus est Octavianus Augustus, litterarum elegantia, dicendique peritia nemini secundus, de quo Suetonius *** scribit: quod neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites locutus sit umquam, nisi meditata et composita oratione: quamvis non deficeret ad subita extemporali facultate. Tiberius eloquentiae operam nauauit diligenter, **** quamvis adfectione et morositate nimia obscuraret stilum; ut aliquanto ex tempore, quam a cura praestantior haberetur. Caligula, teste eodem Suetonio, ***** eloquentiam plurimum attendit, quantumvis facundus et promptus: ut Domitius Afer defensionis loco dixerit, se magis Caligulam ut oratorem, quam ut Caesarem metuere. *****

Si recentiora principum, qui eloquentiae vi eminuerunt, exempla quis desiderat, occurrunt ea magno numero, quae singula recensere loci huius haud est. De Eduardo VI, Angliae rege, GER. IOANNES VOSSIVS ***** scribit, eum promte locutum Graece, Romano autem sermone saepius bene longas habuisse orationes tam pure et eleganter, etiam prompte adeo, ut utroque hoc illos quoque, qui temporibus iis inter doctissimos referrentur, non prouocaret modo, sed vinceret. Caroli V imperatoris neruosam in dicendo elegantiam passim commendant scriptores istius aevi. Quum is in obsidione Algeriensi tormentorum ictibus aliquando expositus esset, atque ad latus eius, et tergum quamplurimi

* cap. 70. p. 30.

** L'authorité est incomparablement plus persuasive que l'éloquence. Les soldats se fussent moquez, d'une douzaine d'oraisons de Cicéron, et ils se rendent à une seule parole de César. BALZAC œuvres diverses diss. 1. p. 13. edit. Lugdun 1651. 12.

*** c. 84. p. 82.

**** l. c. cap. 70. p. 128.

***** cap. 53. p. 158.

***** DIO lib. 39.

***** in epistolis a Colomesio iunctim editis, ep. V.

plurimi igneis hostium globulis prosternerentur, nec locum ille, nec statum, nec vultum mutavit. Sollicito eius caussa Marchioni de Vasti, monentique ut periculo se subtraheret, et sibi, atque omnibus in se parceret, subridens dixisse fertur: * *Numquam Casarem globo tormentario interfectum fuisse.* Ioannes I, Elector Brandenburgicus, inter sæculi sui principes disertissimus, ob corporis dignitatem *Magni*, ob insignem eloquentiæ vim *Ciceronis Germanici* cognomen est indeptus. Tanta ille valuit dicendi facultate, ut Matthiam Hungariæ, Casimirum Poloniæ, et Vladislaum Bohemiæ reges, adiuuante Ernesto Electore Saxonie, in ipsis castris prope Vratislaviam eloquentia sua præter omnium spem conciliaret, ** ut abiectis armis pax inter eos firmissimo federe constitueretur. Henrici III Galliarum regis admirabilem eloquentiam laudat, eandemque exemplis adlatis demonstrat, qui a studiis quondam eius fuit, archiepiscopus postea Parisiensis, *HARDVINUS DE PEREFIXE*. *** De eodem *BALZACIVS* **** refert, quod vel tribus verbis efficacius exercitus suos in pugnam accenderit, quam vix longissima oratione fecissent alii: simulque Gustavi Adolphi, Suecorum regis, eloquentiam militarem ***** mirifice extollit. Verborum anxius selectus

in

* IO. CHRISTOPH. BECMANI dissert. acad. vol. nou. dissert. V. de diuino vicariatu Principum § 8. p. 21.

** anno 1474. vid. celeberrimi viri, IO. PET. I. WDWIG German. Princ. l. 2. c. 1. p. 504.

*** Histoire du Roi Henri le grand, p. 535. seqq.

**** l. c. disquisitione sexta De la grande Eloquence p. 105: Bien que d'ordinaire Henry le grand se contentât de dire aux gens qu'il menoit au combat, FAITES COMME IE FERAI; il est tres vray néanmoins, qu'en certaines rencontres il a harangué, et qu'il a harangué efficacement. Non pas qu'il s'assujettit avec scrupule aux preceptes des rhetoriciens, ny qu'il fit le Prosneur, au lieu de faire le Capitaine. Son style n'endormoit pas ceux, qu'il falloit exciter; il n'étoit ny languissant, ny émuoussé, comme le style d'Asie; il étoit brusque et tranchant, comme celui de Lacedemone.

***** Pour le grand Gustave, il n'est pas de merveille, si le feu, dont son ame étoit composée, étinceloit en toutes les actions qui en procedoient, si prin-

in principe, nescio quid, scholasticum sapit: nec dignum erat regia maiestate, quum Iacobus, magnæ Britannie rex, orationem, ob temporis breuitatem minus elegantem, in comitiis regni excusaret. * Est aliquid in principum sermonibus ipsa ornatus negligentia, cui a dicentis dignitate gratia accedit, commendabile.

Sed ut ad veteres revertar imperatores, quid aliud docent tot eximii Neronis, Galbæ, Neruæ, Hadriani, M. Aurelii, Commodi, Probi, Philippi, Alexandri, Gordiani, Valeriani, Numeriani nummi, in quibus ADLOCVTIO, ADLOC. COH. ADLOCVTIO MILITVM, ADLOCVTIO AVGVSTI, vel AVGG. legitur, quam Cæsares istos præclare ad populum, ad

D

milites

se principalement il le faisoit sentir sortant de sa bouche, et s'il allumoit le courage de ses Soldats. Mais comme il avoit ajouté aux avantages de sa naissance une multitude de biens acquis, et de vertus étrangères; et que par la connoissance des langues, et la lecture des livres, il avoit fortifié sa raison de toute celle des autres; outre l'éloquence militaire, qui ne veut pas tant d'appareil, et tant de ceremonie, il possédoit en un degré eminent l'éloquence politique, qui desire plus de pompe, et plus d'ornemens. Et certes il faudroit ou sortir de dessous terre, ou être d'un autre siècle, pour demander des preuves d'une vérité si connue que celle cy, et pour ignorer, qu'il n'a gueres plus vaincu que persuadé en ses expéditions d'Allemagne. Quand il se mettoit quelque fois en belle humeur, il contoit pour ses deux grandes proüesses, la défaite du Comte de Tilly à la guerre, et celle de l'Electeur de Saxe à table; mais il se pouvoit vanter d'une autre victoire, bien plus honnête, qu'il avoit remportée sur le même prince, lors qu'ils s'aboucherent la première fois: car avec une douzaine de paroles il le gagna tout à fait à la bonne cause; et le poussa dans le party de la liberté sur le bord du quel il eût voulu deliberer toute sa vie, si l'éloquence du Roy ne l'eût résolu. Ainsi l'éloquence de Gustave faisoit progrès conjointement avecque ses armes, et travailloit de son côté à la ruine de la Tyrannie. Par les charmes de sa bouche il changeoit les Imperiaux en Suedois; il renouvelloit le monde; il conqueroit les esprits; il redressoit la mauuaise disposition des quelques uns; il suspendoit l'obstination inflexible de quelques autres, il confirmoit les bons, il appuyoit les debiles, il engageoit les indifferens. Balzac l. c. p. 105. seqq.

* vid. CHRISTOPH. FOERSTNERVS ad Tacit. libr. vi priores p. 544. edit. Lugdun. in 12.

milites dixisse? Aurēos huius generis, et argenteos primoribus distribuebant: sed hos, præsertim maximi moduli, lucri sacra fames longo temporis interuallo absumsit, et in æreis tantum memoriam harum concionum nobis reliquit, quum ex ære recocto parum commodi sperari posset: in denariis enim, utpote pecunia ordinaria, et minuta ADLOCVT. COH. vix reperias. Aerei quoque cum hac inscriptione rari omnes sunt, nec adeo multi: forte dabitur occasio de his sigillatim aliquando agendi, et quotquot eorum indagare potero, de industria copiosiusque explicandi. Sumamus iam in exemplum æreum Caii Caligulae nummum, in cuius aduersa parte caput Cæsaris conspicitur cum inscriptione C. CAESAR DIVI AVG. PRON. AVG. P. M. TR. P. III. P. P. in auersa idem imperator Caius sistitur togatus, ex suggestu ante sellam curulem milites adloquens armatos, cum aquila et clypeis fulmine insignitis, addita inscriptione ADLOCVT. COH. et in medio S. C. Extat hic nummus apud OCCONEM, * et pars auersa apud OISELIUM ** citaturque in PETRI MAVROCENI thesauro numismatum *** Nummum hunc primæ formæ rarum esse VAILLANTIVS **** docet. De adlocutionibus vero militum, et cohortium SPANHEIMIVS ***** copiose amplissimeque egit. Sermonem ad milites habuisse Caligulam, satis adparet ex hoc nummo. Oiselius ***** non male coniecit, istam hic indigitari orationem, quam recitauit Caius in ponte Baiano a se exstructo, expeditione facta, et victoria impetrata. Fiebant enim adlocutiones istæ militares cum ante prælium, tum post victoriam, aut pacem; ut vel præmia, aut laudes darentur bene meritis, aut de pace inita certior redderetur exercitus. Quinque hic obseruamus milites, quatuor signa militaria gestantes; unde primum eorum, ductorem cohortis esse, haud vane

* Numism. Imperat. p. 77. Adseruatur quoque talis nummus in nummophylacio Bosiano, quod bibliothecæ publicæ in florentissima academia Sallana pars hodie est.

** tab. 89. n. 1. *** pag. 94. **** Num. Imper. præst. Ton. 2. p. 16.

***** De præst. et vñ num. ant. p. 84. sequ. et Oisel. p. 447. sequ.

***** l. c. p. 449.

colligitur. Pileatos illos videmus comparere coram Cæsare, quod, ut indecorum alias, et contra morum urbanitatem esse videatur; militibus tamen, ne nostro quidem æuo, vicio vertitur.

NERONIS maximi moduli nummus, cum eadem inscri. *Num. 2.* ptione, inprimis est elegans et rarus. Aereus ille est; sed caput Cæsaris ex orichalco, sicque duplici constat metallo: de cuius generis numismatibus legi debet Iobertus de scientia rei nummariæ, libello cultissimo: * ut eo melius ab iniuria attritionis conseruaretur, circulo alio recentiore, ex orichalco facto, ille est munitus. Conspicitur in aduersa parte caput Imperatoris, NERO CLAVD. CAEASAR ** AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. in auersa idem Imperator cum præfecto prætorii, quem Mediobarbus *** Burrum esse dicit, in substructione tres adloquitur milites, ADLOCVT. COH. in medio, S. C. Neronem ad milites dixisse, vel ex hoc nummo colligitur, licet non æque constet, qua de re sermocinatus fuerit: neque etiam dixerim, ex ipsius ingenio profluxisse orationem istam; paullo enim ante ostensum fuit, quod aliena opus habuerit facundia. Quum Claudium post funera laudaret Nero, orationem hanc, non exigui cultus, a Seneca compositam fuisse Tacitus **** narrat: cuius ingenio etiam, et stilo vsus sine dubio est, quum ad milites verba faceret.

In sequenti GALBAE nummo æreo primæ magnitudinis ***** *Num. 3.* conspicitur caput Cæsaris laureatum, imberbe, facie sinistra, IMP. SER. SVLP. GALBA CAES. AVG. TR. POT. In parte auersa idem Imperator adsistente figura militari, loco subli-

D 2

miliori,

* edit. alteræ Parisiens. p. 345. *Il y a des médailles de différent: cuivres qui ne sont point alliez, mais dont seulement l'un enchasse l'autre, et qui sont frappées d'un même coin; tels sont quelques médaillons antiques de Commode, Adrien et certains, qui sans cela ne seroient que de grande et de moyen bronze.*

** A in hac voce abundat, sicut aliæ interdum litteræ in veterum nummis.

*** l. c. p. 90.

**** Ann. XIII. 3. 3.

***** Similem exhibet OCCO p. 138. et OISELIUS partem nummi huius auersam l. c. tab. 89. n. 2.

miori, puta suggestu, stat sagatus et paludatus, altera manu paludamenti laciniam tenens, alteram, loquentis instar, expansam protendit ad milites ante ipsum stantes, sagatos, scutatosque cum aquilis, aliisque signis militariibus, ADLOCVT. hinc inde S. C. quem rarissimum esse nummum Vaillantius * scribit. Equidem nec a Suetonio, nec ab aliis, qualis ista fuerit oratio, et qua occasione habita, legimus adnotatum: dixisse tamen eum ad milites, e monumento hoc intelligimus. Ex suggestu, vel aggere Cæsares stantes exercitum suum adloquebantur; quæ peculiaris Augustorum prærogatiua erat, inferioribus potestatibus non æque concessa: unde Tacitus illustratur, qui de tumultuantibus legionibus Germanicis, Galbæque imperium exuentibus disserens addit: ** *Non tamen quisquam in modum concionis, aut SVGGESTV LOCVTVS. neque enim erat adhuc, cui imputaretur.* Sæpius apud partem aliquam exercitus, aut legionem vnâ, aliquando apud solos legionum tribunos, ac centuriones concionati sunt imperatores. Quin immo istas adlocutiones numquam impune a Romanis principibus omissas esse Spanhemius annotauit. *** A sedentibus sæpe fiebant, vt Traiani nummus **** docet: ab equitantibus quoque factas esse, CAROLVS PATINVS ***** egregio Vitellii nummo, qui adlocutionem ad exercitum Syriacum factam præ se fert, probatum dedit. Ne verò quis arbitretur, belli tantum tempore eloquentiam suam exseruisse Cæsares; etiam tempore pacis orationes habuerunt, vel quum ipsi primum ad imperium peruenirent, vel adoptarent aliquem in spem successionis, vel quum alium in consortionem imperii adsumerent, vel occasione quadam alia dicerent: quæ omnia ex antiquis nummis, et monumentis historiarum satis superque innotescunt. Huc pertinet elegans Numeriani ***** nummus,

* I. C. T. 1. p. 22.

** Hist. 1. 5. 5.

*** I. C. p. 842.

**** apud Oisclium tab. 89. n. 7.

***** in Suetonio notis et numismatibus illustrato, Basilæ 1675, 4to. p. 377

***** apud MEDIOBARVM imper. Roman. numism. p. 422.

mus, Cari filii, in cuius parte aduersa bustum Cæsaris conspicitur capite laureato, dextra sceptrum eburneum tenens, sinistra globum cum victoria, lauream imperatori offerente, IMP. C. NVMERIANVS, P. F. AVG. COS. In auersa parte Cæsar in suggestu in medio duarum figurarum representatur, ADLOCVTIO AVGG. Moratus egregie Cæsar hic fuit, et vere dignus imperio, eloquentia etiam præpollens, cuius oratio, vt FLAVIVS VOPISCVS * refert, ad senatum missa tantum habuit eloquentiæ, vt illi statua decerneretur, ponenda in bibliotheca Vlpia, cui subscribendum: NVMERIANO CAESARI ORATORI TEMPORIBVS SVIS POTENTISSIMO. Nostro insuper æuo facultatem eleganter dicendi non in potestem numerare principes constat, dum vel responsa dant aliarum rerum publicarum legatis, et oratoribus, vel ipsi milites suos ad alacriter dimicandum exhortantur, vel alia occasione sermonem habent.

Quod si ergo in diuina eloquendi arte excelluisse gloriæ sibi duxerunt Cæsares, si a regum principumque dignitate haud aliena sunt bene dicendi studia; quid illos decere arbitramur, qui magnis principibus suo tempore inseruire cupiunt, publicam rem in partibus eius, sibi credendis, olim recturi? Vos adloquor, ciues academici, qui patriæ vera spes estis, qui ecclesiæ et rei publicæ felix seminarium, vt, quid vestri sit officii, mature cogitatis. Ruant multi præpostero conatu in altiores doctrinas, humanioris litteraturæ, et eloquentiæ præsidio destituti; non intercedimus, modo aliis liceat regiam sequi viam, veterumque sapientiam atque eruditionem, hoc est, solidam, quantum eius fieri potest, consecrari. Aemula eius semper fuit academia Iulia, ac propagatrix ab ortu suo; quæque hic in lucem edita sunt ingeniorum monumenta non magis præstantis doctrinæ copia, quam polita ornataque dictione commendari meruerunt. Haud aliter animati sunt erga bonas litteras, qui hodie apud nos diuinas humanasque scientias in

* in Vita Numeriani p. 793.

spem publicam efflorescenti iuuentuti cum fructu exponunt. Nemo horum est, qui non existimet, ad decus et elegantiam disciplinæ suæ pertinere, si, quæ bene excogitata sunt, comto exculptoque Latini sermonis genere proponantur. Optandum est, ne hæc lycei nostri laus, ut quidem sunt rerum humanarum vicissitudines, imminuatur aliquando, aut tandem prorsus concidat: ne unquam sint, qui, dum res meras vane crepant, verborum curam omnem ac nitorem, quasi longe infra se positum, despiciant; quibusque inter artes sit, ut, quæ adsequi nequiverunt, iudicio contempsisse videantur. Patrii sermonis in docendo ac scribendo vsum generatim nemo temere improbauerit: et qui altioribus doctrinis explicandis est præfectus, eundem recte adhibet, si quos habeat auditores Romanæ linguæ imperitos, aut si quæ forte res sit explicanda, quæ verbis in Latio ortis perspicue satis, commodeque exprimi nequeat, aut, si quæ Latine quis dixit, patria lingua ideo repetat, ut eo plenius cumulatusque inculcentur. Sed ubique et semper vernaculo sermone vtendum esse in proponendis doctrinarum studiis, et quidem cum irrisione ac despicientia linguæ Latine, hancque sensim esse eliminandam e Musarum domiciliis, inde non colligitur; id quod tamen inter alia intendere videntur, qui maligne fugillant has litteras, earumque cauillationi fauent. Nam iuvenes omnes, aut plerosque in ampliori cœtu, Latine loquentem haud intelligere, quis absque rubore, et tot præstantium animarum dedecore dixerit? Et quæ tandem sunt illæ res adeo abstrusæ, ac sublimes, quæ Latina lingua, eruditis omnium politiorum gentium huc vsque familiari, distincte satis dilucideque exponi non possint? Commentum hoc est valde illepidum, ne quid dicam durius, quo imbecillibus ingentis nonnulli imponere student, et callide obtegere suam in politiori hac litteratura imperitiam, ut illam haud turpiter ignorare censeantur. Si his humanitatis studiis probe imbuti essent, vehementer ea laudarent, commendarentque: quum autem ferre non possint in aliis, quod ipsi haud magnopere didice-

didicerunt; quumque facetas et ludica, quibus cœu flosculis amœnioribus sermones suos nonnulli interstinguunt, turbamque corrogant, facilius patria, quam Romana lingua proferre possint, Latinas litteras irrident, tanquam umbraticorum hominum oblectamenta: videlicet ne quid videantur nescire, quod publice prosit, qui natam secum et morituram sapientiam arbitrantur; sicque in iuuenibus exstinguunt amorem solidioris doctrinæ, quorum animis passim illa insedit persuasio, nimiam opinionem eruditionis obesse potius incrementis suis ac fortunæ, quam prodesse. Bonum factum, quod culturam Gallicæ linguæ probent adhuc commendentque, licet et illius sæpe vix ultra mediocritatem sint periti noui Palæmones, qui Latinis litteris tam inuidiose detrahunt. Utinam vero, sicut libenter Gallos aliis in rebus imitamur, ita etiam in dicendi studendique ratione imitari velimus! Sperandum sic esset, fore ut a fucatis ornamentis purgetur tandem non Latinus solum, sed vernaculus etiam noster sermo, et ad decus reuocetur naturale, sprete tumida atque inconcinna elocutione, et frigidis acuminibus, quibus multi hodieque vehementer sibi placent. Utinam Gallos imitemur, quos inter nemo facile est, siue ad sacra adspiret officia, siue ad ciuilia, ut iustitiæ sit sacerdos, qui non in id incumbat, ut Latine sit doctus. Qui alia aliis persuadent, ut ab his litteris eos abstrahant, mores gentis cultioris hac in re non intelligunt, ut mitissime dicam; licet in vrbe regni principe paullisper sint commorati, aut Luparam forte, aliasque Galliæ delicias cominus viderint. Viri graues sapientesque, qui propius norunt rem istius regni litterariam, hæc ita, ut dixi, se habere non nesciunt, et longe rectius de iis iudicant.

Admiremur itaque ac legamus diligenter illorum commentationes; ita tamen nobis sit persuasum, quod non pauca eorum, quæ acute et ingeniose dicunt, Romanis debeant scriptoribus, quos fastidimus plerique, nec suo habemus pretio, eo quod puerorum manibus teruntur. MOLLIERIVS, comicorum suæ ætatis facile princeps, et falsi dramatis facundus

dus auctor, a præcipuo Galliarum præsule* nervoso epigram-
 mate post funera laudatus, eiusque comœdiæ maiorem in
 modum extolluntur, nec immerito, qui tamen ex Terentio
 et Plauto plurima desumsit. NICOLAUS BOAELAEVS, academiæ
 Francicæ socius, regisque historiographus, arbiter ille pindi
 Gallici, ac decus, satyricis suis carminibus hominum vitia in-
 geniose admodum perstringit, ut inter suos nec parem fortassis
 hac in re habeat, nec superiorem: sed qui in antiquorum scri-
 ptorum libris non omnino hospes est, facile animaduertet,
 eum amœniores Horatii præcipue et Iuuenalis sententias in
 linguam suam feliciter transtulisse, hisque condimentis versus
 suos exornasse; id quod nec ipse diffitetur, sed gloriæ potius
 sibi ducit. PETRVS CORNELIVS** poetas tragicos omnes aut
 superasse creditur, aut æquasse; et qui eius decora hac in re
 inter Gallos adsecutus sit, præter IOANNEM RACINVM, huc
 vsque inuentus forte est nemo. Sed uterque horum ad
 veterum tragœdorum morem dramata sua Gallica composuit.
 Veteres ergo scriptores legamus diligenter, illos dicen-
 di ac sapiendi magistros, ut et ipsi aliquando procludere quid
 possimus sæculo dignum, et quod ætatem ferre possit. Qui
 illos secundæ existimationis, inueteratæ iam licet, ornamentis
 exuere satagunt, longeque infra suum suiue temporis
 ingenium ac scientiam abiiciunt, plerumque id agunt, ut soli
 habeantur laude digni, utque ad suum iudicium omnia alia
 conformentur. Profecto nisi antiquæ linguæ, et literæ e te-
 nebris emersissent, multi hodie eorum, qui suæ ætatis scripto-
 res, inter quos et ipsi sunt, supra antiquos tam inuidiosè ex-
 tollunt, omnemque aliis, præter se, suæque sectæ socios, iudi-
 ciali et ingenii copiam denegant, non saperent id, quod sa-
 piunt: nec tanta cepissent incrementa disciplinæ liberales, quæ
 debentur initiis ex erudita antiquitate repetitis.

Iniu-

* PETR. DAN. HVERTIO inter eius poemata a Græulo edita pag. 46.
 ** Conferantur PETRI BAILLEI *Jugemens des sçavans sur les poëtes*,
 v. part. p. 153. seqq. et de fratris eius natu minoris Thomæ Corneli
 dramatibus. pag. 318. seq.

Iniuria fit genio aui nostri, dum meliores litteras vniuerse
 sperni, perhibetur a nonnullis. Non spernuntur litteræ a sa-
 pientioribus, intempestiua tamen nonnullorum, qui illas ex-
 colunt, et infelix diligentia in contemptum sæpius abit; quum
 non raro accidat, ut qui elegantiora, et cultiora profitentur
 studia, in vita ciuili longe sint incultissimi, inelegantissimique,
 ut si inter eos agant, qui aliud vitæ genus profitentur, tamquam
 in nouum orbem delati, vel obmutescant prorsus, vel intem-
 pestiuum de litteris umbratice fastu, et inflati opinione doctri-
 næ sermonem iniiciant, seque ceteris deridendos præbeant.*
 Alii alia ratione dedecori sunt litteris, dum nec ingenio, nec
 aliarum rerum præsidio adiuti, illarum culturæ temere se addi-
 cunt, stiliæ quam stilo, studiisque tractandis aptiores: dumque
 arctos parentum loculos breui exhauriunt, nec ampla tamen
 in liberalibus studiis spatia conficere possunt, fit inde, ut splen-
 dide deinceps esuriant, pellendæque fami indigna sæpe, in or-
 dinis litterarii dedecus, perferre cogantur. Non temere ho-
 die, sed bene subductis rationibus omnibus in litterarum studia
 incumbendum; doctrinaque omnis ad sincerum iudicium, et
 sensus communis intelligentiam, et vitæ vsum est reuocanda,
 spretis otiosis quæstionibus, cotidie Romani, an quotidie scri-
 pserint, *Vergilius* dicatur, an *Virgilius*; istiusmodi ieiunæ
 grammaticorum, aut spinosæ pugnacis Critices contentiones,
 nec nocent ighoranti, nec scienti prosunt. Præclare ait DA-
 NIEL EHREMITA,** tam vitæ, quam ingenii elegantia clarus,
 et a summis viris, qui eruditionis interioris celebritate tum

E. flore-

* Longe aliter animatus erat IO. GEORG. GRAEVIUS, qui in litteris, quum
 viueret, tantopere excelluit: variæ elegantissimæque viri doctrinæ
 PETRVS BYRMANNVS de eo in oratione funebri ita scribit p. 37:
*In circulis, in conuiuiis, apud imperitiores se non venditabat, sed
 communi et publico sermone se accommodans, inter eruditos urbanissi-
 mus, inter urbanos eruditissimus habebatur. — Grauius omnium ho-
 rarum homo, seris iocisque accommodatus, qualem Asinium Pollionem
 commendat nobis antiquitas, omnes poterat perferre et pati, omnium
 studiis obsecundare, nemini vero aduersari.*

** De vita antica et ciuili lib. 4. c. 4. p. 239. seq.

florebant, amatus valde, laudatusque; * liceat enim verba eius, copiosiora quamlibet, huc transcribere: *Quid illis verisimilium, variarum lectionum, electorum, collectaneorum, spicilegiorum ingentibus voluminibus putes contineri, quod ad virtutem te aut civilis doctrinae scientiam ducat? Plauti aliquis versus, aut Pacuvii emendatur; mille scribarum inerudita manus pro presenti remedio ad hiatum aliquem aut errorem adhibentur. Hoc mores tuos, hoc vitam faciet emendatiorem? Vide mihi illos ipsos, qui auctores corrigunt, se fere negligunt; et nihilo ipsi meliores sunt, cum meliores scriptores fecere. Legam ego libros, non ut illos emendem, sed ut me, et bonis quoque litteris me bonum facere annitar: relinquamus illis obsoleta antiquitatis deleta consuetudine vocabula, et de vocula aliqua Accii aut Nautii manifestam in litem descendant: vertamur ad probiora nos, et illa sanctissima veterum scriptorum monumenta non correctionum, notarum, expunctionum vulneribus, cum tormentis, et equuleis conficientes, ad vitam nostram usum et documenta sapientiae immaculatos adhibeamus.*

Ego socium me vobis offero atque comitem in humanioribus litteris addiscendis, vosque ad eruditam, sapientem, ac virilem facundiam, quantum in me erit, sedulo ducam. Posteaquam enim benignissima Serenissimorum academiae Iuliae Nutritiorum voluntate, clementissimoque iussu, eloquentiae ordinaria professio mihi demandata, et cum politices docendae ordinario munere, quo in quartum iam annum fungor, coniuncta est, partium mearum esse intelligo, ad solidiorem veterum scriptorum intellectum, et perspicuum venustioris eloquentiae nitorem vobis praere. Ingenue profiteor, me non adsequi ingentia eorum, quibus in hoc munere surrogor, merita, quique beatissima dicendi ubertate academiam hanc, et saeculum suum collustrarunt, quos inter familiam facile ducit sempiternum Iuliae nostrae, et eruditae Germaniae ornamentum,

* Commenta sunt, et imposturae, quas CASP. SCIOPIVS in *Amphoridum libro*, stimulante liuore, et insita mentis malignitate de vita Dan. Eremitae nequiter finxit. Rectius de illo iudicat Graevius in praefatione opusculi eius iunctim apud Batavos editis, praescripta,

tum, CHRISTOPHORVS SCURADERVS, de eloquentiae studiis immoderate mortaliter meritis. Enixe tamen adlaborabo, ut discat, me interprete, iuventus copiose loquentis sapientiae praecepta, et si non ad perfectam, aliquam tamen ornate dicendi scribendique laudem, ac gloriam connitatur, vnicumque ex litteris fructum esse bene sapere, monstrabo. Agite ergo, sacrata patriae, deuota ecclesiae, dedicata aeternae laudi ac gloriae pectora, et quanti praeclarum hoc ingenii lumen faciatis, opere ipso mihi commonstrate. Optimus quisque, sicut decus corporis, et mundiciem diligit, ita nec sermonis elegantiam adspernabitur, cuius fastidium et neglectus fordidum quid prodit, liberalique indole indignum: et quamlibet bene quis sentiat, id vero in medium apte, et cum venustate quadam proferre non possit; aut si meliores, quibus deditus est, doctrinas inquinato scriptionis debonestamento infuscet, perinde illud est, ac si intelligat nihil. Sedulam mihi huc usque nauastis operem, quoties civilis prudentiae studia explicui, et Germanici imperii notitiam, quam vulgo ius publicum vocant, adpellatione veteri, significatione noua, nec omnino, ut videtur, commode. * Non dubito, quin eadem assiduitate, et constantia mihi adfuturi sitis, praeter istas doctrinas, artem qua Latinae, qua Germanicae, tam de civilibus, quam sacris rebus dicendi in posterum explicaturo: neque enim audiendi sunt, qui inepte existimant, oratori in coetu fidelium verba facturo studia haec minime inseruire: Germanicae vero linguae culturam accuratiorem, quam toties, et tam impense iuuenibus commendaui, et qua vsurus sum ipse nonnumquam in orationibus habendis, si huius rei occasio se obtulerit, a Germanis tam negligenter ut plurimum haberi, et in postremis poni, satis demirari non possum. Initium noui laboris, quod feliciter eueniat, publicis lectionibus die XXIX huius mensis in auditorio publico, hora III pomeridiana, faciam a demonstratione optimorum in vario scientiarum genere, in sapientiae et elo-

E 2

* iudice BOECLERO notis, *imper. lib. 1. c. 1. p. 3. et cap. 4. p. 13.*

eloquentiæ studiis, scriptorum, sicut ex publicatis semestrium lectionum tabulis haud dubie meministis: et VOGLERI, Græce, Latineque doctissimi viri, *introductionem universalem in notitiam cuiuscunque generis bonorum scriptorum, cum notis et augmento* HENRICI MEIBOMII editam, interpretabor, variisque additamentis illustrabo. Ita arbitror, cognitionem bonorum librorum magnam eruditionis partem absolvere, eamque, si villo, hoc certe tempore adprime necessariam esse, cum iudicio tamen, et provide instituendam, si fructum inde capere velimus. Omnes, qui in scientiis prodierunt, nosse libros nemo potest, et tam anxia cura haud magnopere prodesset: ex optimis meliores nosse, et legere, id demum utile est, ac iuvat: neque etiam huc incumbendum, antequam ea, quæ adhuc magis sunt necessaria, probe quis addidicit. Putidum itaque foret, eos, qui nondum Latine satis docti sunt, nec humanitatis studia, initamenta illa vniuersæ doctrinæ, et scientiarum fundamenta, pro eo ac par est, imbiberunt, in spatiosum hoc theatrum producere velle. Nonnulli peruersa mentis inclinatione eo præcipue annituntur, vt libros prohibitos, vindicibusque abolendos flammis, quos care emunt, noscere discant. Hoc dum vident iuuenes incauti, et flecti in vitia cerei, præ reliquis sibi sapere videntur, si et ipsi, tam noxiæ curiositatis æmuli, talia noscant, habeantque scripta, quæ lecta peccare docent, et vel religionis Christianæ dogmata labefactare intendunt, vel spurcarum voluptatum pudendis illecebris teneras mentes irretiunt, ac corrumpunt. Sobrie versandum in librariæ rei tractatione, et seposito peruersorum librorum cognoscendorum studio illiberali, illorum notitia est comparanda, quibus doctior quis redditur, ac melior, instructiorque ad patriæ negotia, siue sacra, siue ciuilia, dextre olim, et publico bono peragenda. Plura hodie nobis, quam olim, et longe ampliora suppetunt hac in re subsidia; posteaquam viri docti vel per menses, vel annos recensere cœperunt, quid hic vel illic in re publica litteraria agatur, et quid demum notatu dignum tot libri prod-

euntes

euntes contineant. Nata hinc sunt passim terrarum Diaria, Acta, Excerpta, Miscellanea, Transactiones, Bibliothecæ, Historiæ menstruæ. Hæ eruditorum ephemerides ad notitiam librorum parandam, et litterariæ rei incrementa vehementer conducunt. Id vnum metuendum, ne, si numerus illarum nimium excrescat, oneretur magis iis doctus orbis, quam ornatur: ne mercenarius tandem hic fiat labor, et ab iis suscipiatur, qui doctrinis melioribus ipsi nondum satis instructi, si quid forte in aliorum, quæ recensent, scriptis occurrat, quod ipsorum ingenio non statim arridet, id vellicent malitiose, ac præter meritum, supercilioque litterario, turgidi, sine iudicio carpant, reprehendantque.

Adeste frequentes, quotquot veram elegantemque eruditionem adamatis; et qui mihi, in politices docendæ munere, Grotium de iure belli ac pacis publice explicanti diligenter attenditis, nunc etiam eloquentiæ professori, de notitia optimorum scriptorum acturo, haud grauatim date operam, futurum aliquando familiæ decora, et lumina patriæ. Plerique vestrum in his terris nati estis, educati, et ad officia publica, cum fructu olim obeunda, adspiratis. Sapienti prorsus consilio huc accessistis, tamquam ad mercaturam bonarum artium, vt in academia patria ad patriæ vsus erudiāmini: omnia enim hic vobis, quæ ad ingenium vberius excolendum pertinent, abunde suppetunt; et quæ nonnulli fastidiosè alibi quærunt, hic rectius, et minore impensa discere poterant. Gloriosæ recordationis conditor huius lycei IULIVS, Brunsv. ac Luneb. Dux, quum omnis bonæ eruditionis sacrarium hic loci constitueret, eo potissimum respexit, vt harum prouinciarum ciues omnium ordinum, animum ingeniumque hic excolerent, et ad vtilitatem patriæ præpararentur. Adscribam ex procemio statutorum huius academici ipsa beatissimi Principis verba, quorum maxima, sine dubio, apud optimum quemque erit auctoritas: *Magnum præsidium et decus est patriæ, et salutare principibus, ac rei publicæ, cum nobilitas patriæ gubernacula destinata,*

in academiis patria erudita et exculita, et veram religionem, iustitiam, ac mores patria honestos intelligens et amans ad publica gubernationis consilia potest prae exteris commode adhiberi. Et plurimum ad tranquillitatem et concordiam ecclesiarum, et totius reipublicae prodest, ministros ecclesiarum, gubernatores consiliorum rei publicae, scribas civitatum, docentes in scholis, et similia officia sustinentes, ex patria academia potius, quam peregrinis locis accersi. Et qui hodie rerum feliciter potiuntur, optimis Principibus nostris in prouehendis, qui ex hoc athenaeo, veluti honorum ac munerum publico seminario, prodeunt, eruditis ciuibz suis eandem sententiam esse, animum eundem, quis dubitet? Neque enim tot beneficiis ornarent fouerentque academiam Iuliam, nisi hic potius, quam alibi, erudiri eos mallent, quorum opera in rei civilis atque ecclesiasticae gubernatione aliquando vtantur, qui officia publica in ecclesia, re publica, et scholis harum prouinciarum aliquando sustineant. Valete omnes ex sententia animi, et pro flore academiae, pro salute patriae totius, et pro perpetuitate excelsissimae domus Brunsvico-Luneburgicae vota mecum pia nuncupate. P.P. in academia Iulia, mense Iunio, 1713 CCI.

Programma III

de diuinitate scripturae sacrae,

quum, iuxta duo priora munera, tertium theologiae dogmaticae et moralis professionem ordinariam ordiretur.

ADGREDIAR, fortunante Deo, pulcerrimos labores, et qui cum civilibus dicendique studiis, veteribus amoribus meis, benignissima patriae patrum voluntate, sanctiores pariter litteras explicare iubeor, caelesti auxilio, et vestra, diuinæ humanæque sapientiae studiis consecrata pectora, prolixam in me voluntate confisus, nouo me iam, tertioque publi-

publico alacriter accingam; cui auspicali oratione, de vero politico et eloquentiae in sanctissima disciplinarum theologia vsu, haud ita pridem prolusi.

Esse supremum aliquod Numen, nutuque illius regi ac gubernari omnia, nemo, nisi qui insipienter sapit, poterit negare. * Cognoscimus Deum, etsi non videamus, tum ex contemplatione nostri ipsius, tum ceterorum extra nos diuinorum operum: pulcritudo mundi, ordoque rerum caelestium cogit confiteri, esse vim et naturam diuinam, eamque suspiciendam, admirandamque generi humano: et nulla vnumquam gens tam immanis fuit, cuius mentem non imbuerit moderatoris rerum omnium opinio. Neque est, quod quemquam obturbent homines nonnulli, vel publice, vel clam scelerati, quibus quia expedit, non esse Deum, sibi aliisque persuadere idem conantur: quorum tam misera est ambitio, vt, vbi alios forte ita se vident gerere, vt parum religiose de Deo, ac religione sentire censeantur, vltro se suspectos impietatis faciant: qui vim sibi met ipsis infelici industria inferre audent, vt sententiam mentibus nostris innatam, vt religionis sensum, vnicuique a natura insculptum, praua mentis inductione reprimant potius, quam exstinguant. Quoties criminibus se polluant homines, etiamsi, quamdiu viuunt, poenae metus absit, mens tamen sibi male conscia metu corripitur, adhibetque stimulos, et semet ipsam velut flagellis torquet; quod vindicem scelerum, Deum esse, haud difficulter arguit: illi etiam, quibus adeo magna ingenii iudiciiue vis non est, sentiunt tamen in se ictus monitusque conscientiae, quoties aliquid diuina ira, poenaeque dignum audent: nec minus laniatus eiusdem, et tormenta experiuntur homines quoque summa potestate fulti, quamuis non raro tardius, quoties scelesti aliquid admiserunt. morsus illos animi male conscii, praecipue ex occultis facinoribus ac flagitiis, oportere aliunde, quam ex persuasionem quadam oriri, merito credimus.

Hunc

* Conferantur 10. BARTHOLDI NIEMEIERI dissertationes *De existentia Dei ex lumine naturae cognoscenda; De existentia Dei, nec non Atheismo, ac Deismo; et binæ aliae De Atheismi euersione.*

Hunc Deum religiose colendum, obsequendumque esse ardentissimo studio nutibus diuinis, certum est: sed ratio sibi relictā minime sufficit ad docendum verum eius, et sincerum cultum: deserit illa nos in tam arduo negotio, quā, si bene se nouit, numquam id sibi sumet, ut viam, qua ad Deum peruenitur, qua aeternam consequimur salutem, quibus modis iratum vitis nostris Numen placari potest, ac deliniri, nobis commonstret. Non aliunde illud, nisi a diuina luce emanare potest; quum non magis Deum absque Deo, quam solem absque sole perspicere liceat. Est hoc beneficium, quod diuinā bonitati vnice debetur, quā reliquit homini sensum aliquem religionis, ut veram quæreretur: et nostra nos ratio monet, praecepitque, ut inuestigemus modis omnibus iter ad sinceram, Deoque acceptam religionem: adorare enim pro Deo, qui Deus non est, vel infeliciter errantis, vel stolidi animi fuerit: et frustra ab imaginario numine salutem expectamus, quum id ipsum nullam habeat. Necesse vero est, ut vna tantum sit vnius Dei colendi ratio, quam, ut digna sit Deo, eidemque grata, ab ipso profectam esse oportet: neque enim, quod aliqui ridicule somniant, ad gloriam diuinam pertinere potest, variis caerimoniis ritibusque, humano ingenio excogitatis, coli: minimeque existimandum, haud displicere Numini religionum varietatem, qua ipsius honor non magis illustretur, ac rerum ab eo conditarum variis diuersisque generibus; quali responso vsum fuisse accepimus regem Siamensem, quum ante annos aliquot a Gallis inuiteretur, ut Christi fidem susciperet. Efficitur inde, non aliam religionem, nisi diuinitus patefactam, verā religionis nomen mereri. nam haud immerito persuasum fuit mortalibus, tam bonum ac clemens Numen, et tot beneficiis ornans cumulansque genus humanum, viam quoque ostendisse, qua reconciliari queat, hominesque salutis sempiternae possint compotes fieri. CONR. HORNEIVS, * *Quum, inquit, naturaliter constet, non tantum animam nostram esse immortalem, sed etiam Deum omnibus re-*

* de sacris et diuinis scripturis tractat. p. 36.

bus recte et sapienter prouidere, necesse est, quum ille de hac vita momentanea abunde nobis prospexerit, etiam rationem ac modum eum ostendisse, quo aeternum quoque nobis bene sit. Praeclara sunt, quae adfert hac de re exquisiti theologus iudicii, magnaeque eruditionis, IO. MVSÆVS: * *Prudentiores gentiliū cognitum habebant, ad vitam alterius beatitudinem neminem posse perungere, nisi Deo propitio ex hac vita discesserit; homines vero omnes non tantum natura in nullum non malum propensos esse, sed et offendere Deum quotidie peccatis, et promovere in se iram ipsius: neque tamen, qua Deum peccatis offensum iratumque placandi, et ad alterius vitam felicitatem et beatitudinem perueniendi, via et ratio certa esset, ex natura lumine inuestigare poterant. Quod vel solum gentilibus argumento esse poterat, dari quandam in mundo reuelationem diuinam. Neque enim credibile est, Deum tam benignum et beneficium, rei cuiusdam, cogniti ad salutem prorsus necessaria, notitiam mortalium generi inuidisse: quum ab eius immensa bonitate et prouida cura, qua ut rebus omnibus, ita maxime hominum saluti prospicit, id alienissimum sit. Reuelatio ** vero nihil est aliud, quam patefactio rei occultae, de qua nobis non constaret, nisi Deus peculiariter eam indicasset: hancque vocis significationem ipsa seruat scriptura sacra. Ita quum Paulus dixisset: Loquimur sapientiam Dei in mysterio, qua est recondita, *** addit: Nobis autem Deus reuelauit per Spiritum suum. **** Eodem sensu scribit: Euangelium non ab hominibus accept, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi. *****

F

Acce-

* *introduc. in theol. pag. 107. et IO. GVILIELMVS BAIERVS in compend. theol. posit. proleg. cap. 1. §. 14. not. c.*

** *Inspiratio est interna conceptuum suggestio seu infusio, siue res illae conceptae iam antea fuerint cognitae, siue fuerint occultae. Quum itaque scriptores sacri multa litteris consignauerint, quae iam aliunde iis nota erant, v. g. quomodo Herodes rex Iudaeae, Augustus imperator esset, in his patefactione noua opus non fuit. Sunt tamen et haec, et omnia alia, scripta ex diuina inspiratione, suggerente nempe Deo, quae, et quorum verborum contextu essent scribenda, simulque eisdem dirigente, moderante, et adistente, ne quid scriberent a decore, et veritate alienum.*

*** *HENR. WIDEBYRGIVS system. theol. posit. c. 3. §. 9 p. 57.*

**** *I Cor. XL 7.*

**** *I. c. v. 10.*

**** *Gal. I. 12.*

Accedit communis gentium consensus, nulli insuper habendus, aut curandus leuiter, de diuinis patefactionibus, quas reuelationes adpellamus. Vix vllus vmquam populus fuit in orbe terrarum, nec est hodie quoque, qui vnum rationis in cognoscendo, colendoque Numine ductum sequatur, in eoque solo, citra additionem alieni, adquiescat: nullus est populus tam agrestis, aut incultus, qui non existimet, doctrinam aliquam diuinitus reuelatam esse debere, quæ ostendat modum æternam beatitatem consequendi, etiamsi qualis illa sit, exploratum non habeat: et quum sacrarum litterarum monumenta, a sanctissimis viris, cælesti luce ac spiritu repletis, condita ignorauerint ethnici, adulterinas et eumentas reuelationes iactitauerunt. Hinc tot inuectæ in orbem religiones: nonnullæ ad vtilitatem ciuitatum sollerter excogitatæ, quum religio firmissimum merito dicatur vinculum societatis ciuilis: aliæ ad libidinem hominum accommodatæ: quædam etiam ineptæ, et in diuinitatem contumeliosæ: omnes, præter vnam, adulterinæ, et commentitiæ. Vera autem religio ita comparata esse debet, vt stoliditatis conuinci nequeat, sed potius tota sibi constet, tota sancta, et Deo digna reperiatur: vt non sit noua, sed ab incunabulis conditi orbis fuerit, vt non interierit vmquam, nec interitura sit: vt homines haud relinquant in pristinis peccatorum sordibus, multo minus altius immergat, sed inde eductos doceat, Deum pure, sancte, casteque colere: * quæ omnia non nisi de vna religione Christiana vere dici possunt, quæ sacrum illud ac verendum veteris nouique instrumenti volumen demississimo cultu, et reuerentia suspicit, atque obseruat.

Prima quidem post natos homines ætate placuit Deo, suam voluntatem, absque litterarum ac scripturæ ministerio, primis humanæ gentis propagatoribus manifestare. Et poterat aliquamdiu, sine scripturarum adminiculo, haud incommode pura consistere religio, quum adloquia diuina frequentia tunc essent, et cum patriarchis familiariter quasi Deus versaretur: quorum

vita

* vid. GEORGIVS CALIXTVS de *veritate religionis Christianæ* §. 28.

vita diuturnior erat, et per aliquot sæcula producta, vt nati natorum, longa serie, et adire illos, et, quæ diuinis in rebus scitu sunt necessaria, ab ipsis possent discere: in primis quum in tantam humanum genus multitudinem nondum excreuisset, quæ totum terrarum orbem occuparet. Posteaquam autem adparationum, et adlocutionum diuinarum frequentia imminuta, longiorque hominum vita contracta, et mortalium genus in imensum auctum, per disiunctissima terrarum spatia fuit dispersum, sapienter admodum prouidit Deus, vt veræ religionis doctrina conseruaretur, vtque ad omnem posteritatis memoriam posset propagari: ne ob longiores peregrinationes, ob diuturna bella, vastitates, aliasque calamitates communes vitaretur, et detrimenti quid caperet. Factum igitur cælesti auspicio, vt a Mose primum, et Prophetis, postea ab Apostolis, sancta Dei eloquia, hominibus cognitu necessaria, in litteras sint relata: et hæc monumenta, quæ ad flatu diuino concitati viri condiderunt, ad nostram facta, atque illibata ætatem perpenerunt, durabuntque integra, donec beatæ æternitatis latissimus dies illucescet.

Complectuntur illa antiqui federis, et noui libros canonicos, Hebræos, Græcosque, ea circiter tempora concinnatos, quibus scripti esse dicuntur; quos vere tales, non supposititios esse, innotescit Iudaicæ, ac Christianæ ecclesiæ testimonio, quæ de hoc testatur, tamquam coetus aliquis ex viris constans bonis, et rei, de qua quæritur, gnaris, ac peritis. Quæ autem diuinis his scripturis continentur, non ratione rerum tantum, sed ratione modi quoque tradendi, a supremo Numine haud dubitanter esse profecta, non humana esse commenta, sed oracula diuina, a Deo condita, et quidem non eo modo, quo piæ hominum cogitationes a Deo trahunt originem, sed proxime, et nullo interueniente, sanctissimis viribus, et Apostolis inspirata, tam certum est, quam quod maxime. Non defuerunt olim, vtinam nulli superessent hodie, mediocris fortasse indolis homines, parum doctrina, temeritate satis instructi, qui venerabile hoc cæli depositum, sacras dico scripturas, fastidiose adspernantur, et tamquam subdolorum hominum figmentum, errorem stolidorum,

dorum, sollertiorum ludibrium impie indigneque traducunt, ac proculcant. Petulantia hæc, et effrenata priscae nostraeque ætatis ingenia, ac profana illorum iudicia æterno inuolui silentio, par est, et iustum. Qui sobrie sapiunt, has a Deo ad nos perscriptas litteras, certosque diuinæ voluntatis internuntios ac testes reuerentius tractant, doctrinamque ibi propositam, totam cælestem, nihil terreni redolentem, sapientiam ubique spirantem humana longe maiorem, facile agnoscunt. Equidem scriptura sacra, si religiose, et cum cura legatur, expendaturque, insita vi, ac suapte indole, de diuinitate sua animum haud præfractum, nec male morigerum conuincit, ut externis rationum adminiculis istius veritatem doceri, haud magnopere sit opus. Neque tamen non radios quosdam illius diuinitatis animaduertit ratio etiam, quamlibet luce eius sublimiore nondum illustrata; nec habet, quod neget temere, aut reprehendat, quæ vis est veritatis. Profecto doctrina cælestis, in sacro exposita codice, nihil tradit sanæ exultæque rationi repugnans, aut contrarium: * licet multa doceat, quæ intelligentiam superant mortalium, et vel a perspicacissimo capi nequeunt, non neganda tamen ea propter, aut vocanda in dubium. Quæ enim ista foret confidentia, ac temeritas, acie mentis humanæ peruidere velle, quæ viri a Deo edocti in diuinioribus litteris toties vocant mysteria, nec ratione intelligenda, sed fide amplectenda proponunt: aut sibi aliisque persuadere, id, cuius modum atque rationem neque sensibus usurpamus, neque ingenio adsequimur, non esse. Si ex eo, quod non aliquid intelligimus, sequeretur, illud non esse, nihil omnino esset; quum ne in minimis etiam rebus vim atque sollertiam diuinæ mentis, quanta sit, animo perscrutari, et capere quæamus. Non autem in iis, quæ credenda a nobis sunt, et agenda, phaleratis dictis, et elaborata oratione scriptura sacra utitur, sed aperte res grauisimas, simplici que dictionis genere proponit, propter dignitatem

* Copiosissime hoc, iuxta alios, ostendunt MORNÆVS de *veritate religionis Christianæ*, HYETIVS in *concordia rationis et fidei*, DEANNÆVS in *systemate theologia gentilis purioris*.

tatem materiæ, quæ doceri contenta, respuat inanes verborum flosculos. * Fateri oportet omnes, etiam a luce veritatis diuinæ remotissimos, si loquatur Deus, loquuturum ex auctoritate, simpliciter proponendo: nec diuina oracula, vel operosam demonstrationem, vel lenocinia verborum requirunt, aut admittunt, per se omnibus illis maiora. vnde et DIONYSIVS LONGINVS, ** idolorum cultor, Aureliani imperatoris ætate, Zenobiæ Palmyrenorum reginæ a consiliis et studiis, criticæque artis princeps, sicut Homerum de diuinis rebus non satis apte, congruenterque, ita e contrario Mosen, quem eximio ornat elogio, conuenienter, et ex dignitate scripsisse, Deique potestatem recte fuisse eloquutum, agnouit, quando ait: *Hac mentis altitudine Iudaorum legislator, vir minime contemnendus, dignam Deo, potentia eius cepit imaginem, digneque eloquutus est. Nam in ipso statim legum suarum principio: DIXIT Deus, inquit, Quid? FIAT LVX: et facta est. FIAT TERRA: et facta est.*

Non patitur susceptæ scripturæ modus, ac institutum, ut adferamus omnia, quæ ingenio ac doctrina præstantes viri, pro adserenda diuinitate sacrarum litterarum, excogitauerunt. Antiquitas cælestis huius doctrinæ omnium est maxima, et cum ipso homine, ab infantia orbis, coepit. Certe Mosis, primi scriptorum, quorum opera nostram religionem cognitam habemus, doctrina ipsis gentilium diis est antiquior: et priscos populorum deos ac heroas, quicumque per vniuersum orbem culti sunt, totamque ethnicorum theologiam, ex Mose decerptam esse, eiusque actis, eleganter et neruose ostendit litteratissimus Abrincensis episcopus, PETRVS DANIEL HVETIVS, *** quo argumento vix vllum validius est, aut splendidius ex eorum genere, quæ ratio suppeditat, ad fanciendam scripturæ sacræ dignitatem. Animaduertimus ubique in paganæ superstitioni addictorum theologia, Mosaicæ doctrinæ, infinitis quamlibet fabulis, ad ipsorum tempora, et istius æui homines accommodatis, ob-

F 3

fusca-

* Addantur ROBERTI BOYLE *cogitationes de sacra scriptura stylo, ex Anglico in Latinum tractata*, Oxonia, 1665, 12.

** De *sublimitate* p. 61. seq.

*** In *demonstratione Evangelica*,

fuscata vestigia: et Mosen, personatum quidem, commentitiisque nominibus ac gestis rebus, pro gentium singularum captu, dissimulatum, et veluti peregrinis indutum vestibus, sed agnoscendum tamen, si quis attentius consideret, atque summis per totum fere terrarum orbem religionibus dignatum cernimus.

Quam pulcre omnia cohærent in diuinis his scripturis; sacrique codicis, veteris ac noui instrumenti, eadem est auctoritas, dignitas eadem, vtriusque amabilis consensus et conspiratio, eo magis admiranda, quo pluribus diuersissimis locis, temporibus, linguis, occasionibus, sacri scriptores volumina ista consignauerunt. Rerum vero omnium, quas prænuntiari hominibus in testamento veteri supremum Numen voluit, nulla omnino est, in qua prædicenda, maiori consensione, crebrioribusque prophetiis conspirarint sacri vates, quam in aduentu Messiae, inque eius ortu, vita, virtutibus, rebus gestis, morte prænuntianda. Neque, quod exceptionem omnem cauillationemque respuit, vnus aliquis propheta omnia hæc solus de eo prædicit; quod ipsum tamen vel pertinacissimam obstinationem frangeret: sed ab initio orbis, ab vltima retro mundi origine, per tot annorum millia, vno ore venturum Messiam prædixerunt viri complures: quæ autem præsignificata de illo sunt, cum iis, quæ in nouo testamento de Christo narrantur, mirifice concordant, atque ad eum oraculorum prædictiones vnice collineant. Qui, vt eludant ista vaticinia, sacros apices refigunt pro arbitrio: qui censorio supercilio diuinas scripturas tractant, perinde existimantes, siue Græcos, Latinosque oratores, et poetas ad partes vocent, siue reuerenda summi Numinis oracula: qui ornatus tantum, et fouendæ pietatis gratia, quasdam veteris et noui testamenti conuenientias, ab Apostolis excogitatas, accommodatasque esse iudicant, nihilo plus faciunt, quam si dent operam, vt insaniant cum ratione. detorquent hi scripturam sacram, vt præiudicatæ opinioni vel inuita seruiat.

Sileo prodigia, * nec vna, nec exigua, quibus sanctarum scriptura-

* Omnem fraudis suspicionem illis detrahit HVG O GROTIUS de veritate religionis Christianæ, et IO HENICHIUS de eodem argumento, qui ca, quæ Grotius de hac materia commentatus est, aliquanto vberius exposuit.

pturarum diuinitas abunde est confirmata; scriptorumque integritatem, quos nec voluisse fallere venturam ætatem, nec potuisse etiam, haud difficulter patet. Quæ Moses, dux ac gentis suæ princeps, narrat portenta, diuina virtute a se profecta, in dubium vocari nec possunt, nec debent: falsitatis facile potuisset redargui, si ista confinxisset: nam quo tempore ea scribebat, complures supererant illorum vel oculati testes, vel auriti. Quod inter murmura tonitruum, fulgurumque splendores Deum sit adlocutus, legisque tabulas acceperit: quod extensa manu effecerit, vt rubrum mare, mirifica virga bipartitum, transitum præbuerit Hebræis, eiusque aquæ, in alueum reuolutæ, imminentem Aegyptiorum exercitum obruerint: quod in loci deserti squalore, languentium sitim aquis salutaribus, ex rupe, diuini Numinis virtute, eductis sedauerit: * quod esurientibus in vasta solitudine Israelitis, et fame iam prope deficientibus, panem e cælo paullo ante elicuerit, scriptura sacra testatur. hæc vero talia sunt, quæ naturæ superant vires, quæ supra humanum captum posita, et peculiari Dei nutu, certoque consilio sunt gesta, vere maxima, et admiranda opera. Hæc ita inter-

* Si quis dicere velit, æstus maritimos accedentes, et recedentes tum fuisse, æ Mosen fontem aliquem latitantem, vepribus dumerisque obsitum, detexisse, facilis est responsio ex iis, quæ PASCALII, doctrinæ moralis Christianæ contra corruptores, sub Ludouici Montaltii nomine, propugnatoris strenui, fragmentis immortalitate dignissimi operis, *Pensées sur la religion*, quod non leui rei Christianæ iactura, præmaturo auctoris obitu intercidit, subiuncta sunt pag. 82: *Que l'on considere, comment une chose aussi commune, que le flux et le reflux de la mer, auroit pu être inconnue, non seulement aux Juifs, qui avoient vécu plus de deux cens ans en Egypte, mais encore aux habitans naturels du pays, qui s'y jetterent si étourdiment: Comment cette source auroit pu être assez petite pour se cacher à tant de gens, qui mouuoient de soif, et en même tems assez abondante pour les desalterer avec tout ce qu'ils avoient des chameaux, et d'autres bestes; et enfin par quel enchantement Moïse auroit pu si bien fasciner les yeux de tout ce peuple, qu'il crût, que d'un instant à l'autre, un coup de baguette avoit fait couler cette source, qu'on ne sauroit s'imaginer que comme un torrent prodigieux? Addatur NATALIS ALEXANDER hystor. ecclæs. tom. 1. p. 367. contra eos disputans, qui tempore transitus Israelitarum, naturalem maris recessum fuisse, contendunt.*

interpretari velle, quasi naturaliter omnia sint facta, extremæ foret temeritatis: audacis istiusmodi sapientiæ cultores nihil aliud quærunt, dum populares opiniones exuisse sibi laudi ducunt, quam ne quid omnino credatur, quod rationi minus videatur consentaneum. Quot quantaque in nouo testamento enarrantur miracula, a Christo, et Apostolis patrata, non præstigiis aut incantationibus, non dæmonum arte, sed virtute diuina. Fucos strophasque de Christo suspicari nemo potest: et quis illi ad fraudem mimumque subseruire in animum induxisset? quis fallaciæ fructus? quam facile a magistratu suspicioso, ac Christum odio habente, fraus omnis detecta fuisset? Et quæ diuinitus ille perfecit, an in hominibus valetudinis incertæ ac dubiæ illa sunt peracta? an in cæcis, quibus non exesa vis luminis? an in eo, qui vita vere priuatus non erat? immo in illis, quos captos esse oculis populus vniuersus sciebat, in mortuo iam fœtente, in publico enim, et turbis hominum inspectantibus, cæcis visus, claudis, et lepra laborantibus sanitas, mortuis vita restituta est. Vera hæc erant miracula, non ludificationes sensuum, vt sunt præstigiatorum glaucomata: quum vere in se deprehenderit, alius se a lepra conualuisse, alius se videre, alius se rursus inambulare, et viuere denique. Consueuerat etiam Christus miraculis suis quidpiam subiungere, vt veritas effectus clarius eluceret: ita præcepit *fragmina colligere panis multiplicati*: * puellæ resuscitatæ *cibum præbere*: ** vinum *architriclino deferre*: *** a lepra liberatum *sacerdoti se ostendere*: **** paralyticum *grabbatum tollere*: ***** et magistrum imitatus discipulus Petrus, ***** *Aenea*, inquit, *sanct te Iesus Christus; surge, et sternet tibi ipsi*. Sicut vero Christus in testificationem diuinitatis propriæ, ita Apostoli in testimonium diuinitatis eius, a quo missi erant, miracula fecerunt: illos, ad rei veritatem infuscandam, de Christo plurima ingenio suo finxisse, incallide prorsus excogitatum est commentum, nulliusque saporis. Quo magis erant homines indocti, timidi, et ad satellitum

* Ioannis VI. 12.

** Marc. V. 43.

*** Ioan. II. 8.

**** Matth. VIII. 4.

***** Ioan. V. 8.

***** Act. IX. 34.

litum aduentum, vel ancillæ vocem trepidantes; eo minus esse merito censentur doli, falsitatisque suspecti, aut qui vafre aliis, ac versute imponere voluerint. Qui fidem his derogant miraculis, eaque ita explicant, vt miracula amplius haud sint, Christianæ religionis decus, atque integritatem suis commentis fœde inquinant, vimque eius, nouitatis studio, et præpostero gloriæ amore inducti, tortuosis argutiis conuellere conantur; quam recte dicant, quam religiose sentiant, minime laborantes, modo noua dicant, modo sentiant ingeniose. illi scilicet vni vident, ac sapiunt, boni vero isti priscæ veriorisque doctrinæ amatores, tardi, miserales, imperiti sunt: sed ingeniose interdum delirant, qui amentes, atque ebrii sunt, omni tamen bona mente destituti.

Quod autem præcipue sacrarum scripturarum diuinitatem merito arguit, est admirabilis conseruatio sanctissimorum illorum monumentorum, quæ per tot sæculorum decursus, inter tot imperiorum ruinas, tot regnorum mutationes, tot aliorum librorum, integrarumque bibliothecarum interitus, inter tot librorum molestas descriptiones, exemplaribus inter tot nationes dispersis, integra, et incorrupta ad nostram peruenerunt ætatem, certo duratura vsque ad extremum mundi diem. Quis enim nescit, omnia hominem instituta crescere, senescere, mori; eadem inconstantia lege omnia teneri. Inter illas surgentium pereuntiumque rerum vicissitudines, vna est scriptura sacra, et quæ illa fulcitur, sancta religio, omnis mutationis experta, vnus primum populi custodiæ credita, deinde ad omnium gentium notitiam traducta, immutatoque nomine, Christiana, et catholica dicta: ab apertis occultisque hostibus acerrime infestata, acrius certe oppugnata semper, quam defensa, quæ diuinitatis æmulatur stabilitatem, et cælestis originis fidem cuique non pertinaci facile adprobat: ex qua firma, et immutabili perennitate veritas eius haud obscure colligitur. Consiliis hominum atque accurationi constantiam hanc, quæ in rebus aliis omnibus exemplo caret, deberi, dicere nemo poterit. Quum enim reliqua illorum opera, quorum perpetuitas tanto studio quæritur, sola temporis edacitas destruat; qui fit, vt vni huic rei

parcat, quam hominum certe vigilantia, et sollicitudo non eximie præ reliquis tuetur bonis? Neque enim scriptura sacra, siue libri, ex quibus nostra religio deducitur, probaturque, vel vi vlla, vel fraude deleri vnumquam potuerunt: et doctrina cælestis ab hominibus paucis, Apostolis, nec doctis illis, aut potentia, et admodum insigni, ac oculos præstringente auctoritate armatis, sed humilis tenuisque conditionis, intra annos non adeo multos, in totum orbem introducta fuit, falsaque et commentitia numina percussa sunt, prostrata, atque profligata: frustra pro antiqua superstitione nitentibus imperatoribus Romanis, eorumque magistratibus, qui in Christianos vltra humanum modum sæuebant, ut ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent, aut crucibus adfixi, aut flammam, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis vrentur, quemadmodum memorat TACITVS: * quum tamen diuinæ litteræ nec voluptates, nec honores, nec opes, quibus animi mortalium facile inescantur, suis cultoribus promittant, sed horum omnium potius contemptum, vitamque austeram, et ærumnosam.

Nimis longum foret, omnia hic coaceruare, quibus permouemur, vt credamus, quæ sacrarum scripturarum tabulis continentur, diuinitus esse patefacta. recenset illa neruose, nec ineleganti stylo deducit religiosus Noribergensium quondam antistes, IO. SCHRÖDERVS: ** *Primum est, Dei in scriptura de se loquentis maiestas. II, Mysteriorum supercaelestium veritas. III, Visionum diuinarum admiranda varietas. IV, Vaticiniorum, manifesto euentu, demonstrata veritas. V, Præceptorum sapientissimorum intemerata sanctitas. VI, Styli et sermonis, simplicis pariter et grauidi, adeoque præ aliis hominum scripturis genium humano maiorem spirantis, singularitas.* ***

VII,

* Ann. XV, 44, 7. Ad quæ verba eruditam *De tunica molesta Christianorum* dissertationem in academia Salana quondam scripsit de bonis litteris meritis vir, GR. NICOL. KRIEGER, lycei Ilfeldensis hodie moderator celebrati nominis.

** in opusculo *de principio theologia, et naturali notitia Dei* l. 1. c. 1.

*** Simplex vero stilus dicitur, non quod sit rudis, et rusticus, vel quod destituatur omni ornatu ac elegantia; sed quod sit apertus, minime fucatus,

VII, Integerrima diuersissimorum librorum concinnitas. VIII, Librorum canonicorum, et qua in iis continetur, doctrina antiquitas. IX, Doctrina, quam complectuntur in ciendis, percellendis, accendendis, et demulcendis animis efficacitas. X, Miraculorum, quibus, cæcis sigillis suis, Deus ipsis fidem conciliavit, celebritas. XI, Martyrum, qui sanguine suo obsignarunt, magnanimitas. XII, Mundi totius, qui eos, quamlibet a rationis iudicio, et carnis sensu abhorrentes, magno consensu recepit, auctoritas. XIII, Vindicta diuina, aduersus violatores eorum seueritas. XIII, Ecclesia primitiua in testificando integritas. XV, Extranearum quarumque religionum attestatio. His similibusque argumentis extrinsecus homo inducitur, vt verbo diuino credat. GERHARDVS TITIVS: * Relinquitur hinc, inquit, impudenter facturum hominem gentilem, immo et Naturalistam, si reuelationes diuinas, quæ laudantur, floccifacere statim velit. Inter quas cum celeberrima, antiquissima, et maxima probabilitate circumuestita sint illa, quas orbis Christianus, florem ipsius generis humani (b. e. quidquid eruditione excultum, et hinc de rebus indicare, iisque iustum pretium statuere idoneum est) ambitu suo complexus, tot sæculis cæcis diuinis agnoscit et veneratur; illas minimum prudenter non poterit adspernari, sed studio minime vulgari sibi cognoscendas esse existimabit. Quod ipsum ubi fecerit, et ad sacrum illum ignem, vt sic dicamus, propius accesserit, calefiet quantum est satis, (sicuti comitibus Christi Domini in via Emauntica, dum hic loqueretur cum ipsis, cor intus incipiebat inardescere) ** et flammula Christiana

G 2

na

et fraudulentus, quia res magnas et præclaras verbis ad captum legentium accommodatis describit. Maiestas styli sacri in eo consistit, quod res, quas proponit, plene, quantum quis considerare possit, explicet; breuibusque verbis multas sententiarum diuitias complectatur; omnia apte et veluti perpetua quadam catena connectat, vt nihil occurrat hiucum: et res alioqui obscenas, veterundis castisque vocabulis exprimat: ita denique sit comparatus, vt peculiari quadam vi legentis animum percellat, moueatque, vt vere monet IO. GERHARDVS *Isag. loc. theol. disp. 2. §. 9. p. 64. seq.*

* De insufficientia religionis mere naturalis ad consequendam vitam post hanc meliorem, et necessitate reuelationum diuinarum supernaturalium, contra Edoardi baronis Herbert librum de religione Gentilium §. 22.

** Luc. XXIII, 32.

ne fidei de pectore ipsius (nisi malitiose eam supprimat) certo certius prarumpet. Nam verbo diuino per se, et proprie propter seipsum creditur: testimonium firmum, immotum, et plane diuinum, a peculiari vi, et efficacia, ipsi scripturæ diuinitus indita, innexa, et quasi innata dependet. Hanc vim, scribit GEORGIUS CALIXTUS, quam alias diuinam gratiam, Spiritus sancti opem, virtutem, et testimonium, aut etiam supernaturale lumen adpellamus, Deus suo verbo adiunxit, et quasi indidit. nam quia cum eo arcte adeo cohaeret, ut ab eo numquam penitus absit, immo sine eo numquam adsit, ideo ipsius quoque verbi esse, siue ipsi verbo inesse dicitur. — Aliiter de eo statuere, haud conueniet Deo, cuius hoc verbum est, et qui id proponi facit; haud conueniet fini, propter quem proponitur, nempe ut credatur, et fides ei certa et firma, sine hesitatione, et metu falsi habeatur. Quum enim Deus in ipso illo verbo inenidenter nobis loquatur; nisi ipse cum illo verbo, siue per illud verbum se nobis loqui persuasuerit, quis alius, aut quibus rationibus id efficaciter et irrefragabiliter euincet? Atque ita Spiritus, nempe sanctus, est, qui testificatur spiritum, siue doctrinam spiritus, esse veritatem, h. e. longe verissimam. Et euangelium est potentia Dei, id est, potens atque efficax organum Dei, ad salutem omni credenti *** per id ipsum conficiendam, et conferendam. Scriptura sacra, quisquis illam studio cognoscendæ veritatis legit, vel audit, eius mentem illuminat, atque percellit, ut hoc, quod legit, cum Thessalonicensibus **** non ut sermonem hominum, sed (sicut est vere) ut sermonem Dei, qui agit in eis, qui credunt, accipiat. Sic Christus Petro, quum præclaram de ipso confessionem edidisset, dicit: Caro et sanguis hoc tibi non reuelauit, sed pater meus, qui in calis est: ***** et Paulus: Nemo, inquit, potest dicere Iesum dominum, nisi per Spiritum sanctum. ***** Quamlibet vero Spiritus sancti testimonium, quod facit, ut res et doctrinas, scripturis sacris contentas, diuinitus inspiratas esse, agnoscamus, si quis illas attente auscultet, ponderet, ruminet, in mente fidelium, et cordis recessu abstrusum lateat, et ad coarguendum aduersarium minus

* 1. c. §. 35. p. 49.

***** 1. epist. II, 13.

** 1. Ioan. V, 6.

***** Matth. XVI, 17.

*** Rom. I, 16.

***** 1. Cor. XII, 3

nus habeat roboris: attamen iucundissime adficit animum, vehementissimeque confirmat. *

Diuinas has scripturas, illa cælesti spiritu adflatorum scriptorum monumenta, diligenter merito euoluimus, ut insistamus vestigiis, quæ a Christo seruatore nostro sunt impressa, ad vitam sanctam in terris degendam, donec beatioris aliquando compotes fiamus. Vni his, et solis tota nititur Christiana religio, cuius sinceram vobis doctrinam traditurus sum, egregiæ animæ, de sacra, aut ciuili re, præclare olim merituræ; posteaquam ita visum fuit optimis patriæ patribus, ut vna cum ciuili doctrinæ, et benedicendi studiis, theologiam dogmaticam et moralem, hoc est, illam sanctioris disciplinæ partem, quæ doctrinam fidei, sacramentorum, morumque complectitur, siue quæ docet, quid credendum homini Christiano sit, quæ sacramenta fuscipienda, et quomodo ei viuendum, ut ad æternam aliquando perueniat beatitatem, publice, priuatimque in posterum exponam. Non de quæstionibus vanis, non de fluxis, et temporariis rebus, quibus nemo nec doctior fit, nec melior, in theologia agitur, sed de re omnium grauissima, vnde salus æterna pendet, vel numquam desitura calamitas. Neque vero satis est, Christianæ doctrinæ capita recte illustrari, arcanos, et interiores sacrarum litterarum sensus aperiri, difficiles enodari sententias: nisi hæc in virtutis studio, pietatisque nobis sint adiumento, ut vere poenitentis, et ad melioris vitæ rationem conuersi animi certa demus documenta, infestumque crimini-bus nostris Deum ardentius colamus, studioque inflammatiore fidem, et officium cunctarum rerum moderatori persoluamus. Cuiunque eruditionis parti, curatius excolendæ, quis se consecrauerit, ad reconditam tamen illam, quæ sola ad cælum viam

sup. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

munie, sapientiam diligenter respiciet, ut in publicam vitam civilis lucem aliquando delatus, in tuenda veritate semel reperi-
ta, et in retundendis impugnantium argutiis eo promptior sit alacriorque. Perperam sentiunt, qui arbitrantur, hæc ab iis tantum esse discenda, qui ad arduum illud, ac tremendum munus dicendi ad populum e suggestu sacro, viamque æternæ salutis monstrandi adspirant: qui civilibus officiis olim sunt ad-
mouendi, illis hac scientia haud magnopere esse opus, rebusque aliis tempus omne impendendum: quum unusquisque nostrum merito hodie inter tot perplexas, implicatasque religionis con-
trouersias, in ista multorum quidvis statuendi libidine, vel exquisitissimæ rerum diuinarum intelligentiæ studere debeat, ut intemeratam sinceræ religionis nostræ castimoniam defendere possit, ac contra prauarum opinionum fectores tueri.

Vobis in primis, qui in illud studium enixius incumbitis, quod totum in explicandis oraculis, ex cælo editis, positum est, genereque doctrinæ perfectissimo continetur, qui diuiniore arte, ac propius cum Deo coniunctas, vnice colitis, futuri olim publici adsertores, ac vindices veritatis æternæ, omni cura, ac contentione animi adloborandum est, ut rectis sen-
sibus diuinis imbuamini, ut repurgatæ, emendatæque religio-
nis doctrinam plene copioseque imbibatis, quo docendo per-
spicui, probando graues, flectendo acres, efficacesque, sacri muneris, suo tempore demandandi, partes cum fructu implere possitis. Nauabitis per vitam omnem diligenter operam im-
minuendis potius, quam augendis cumulandisque in religione dissensionibus, et ab inanibus rixis, altercationibus, ab indole hominum suam inter se famam gladiatorii animis confodien-
tium alieni, concordia studebitis: ita tamen ametis studium sacræ pacis, ut ne confestim arbitremini, pacem ecclesiæ qua-
rere, qui pacem erroribus suis quaerunt. In primis autem, et ex animo colatis pietatem, veram illam, et sinceram, quæ abs-
que superstitione, et insaniis, absque imaginaria sanctitate, pu-
ras, et innocentes ad Deum preces serena fronte concipit:
non

non ementitam, fucatamque pietatem, quæ dignationem eius sola tristitia, supercilio, et fictione frontis metitur, quæque va-
na probitatis simulatione incautioribus strenue imponit. nescio enim, qui semper, meritoque suspecti fuerint, qui singularem integritatem, innocentiamque vultu, verbisque artificiose præ-
se ferunt, nihilo religiosiores, quia nihilo meliores: qui animi tumorem, insolentiamque adfectata humilitate obtegunt, suosque in aliis mores, quo minus mali videantur, acerbè castigant, infamantque: qui alios malitiose obseruant, deque illorum mo-
ribus, verbis, actionibus, arbitrato suo, censuram agunt, semper temere, nec raro superbe, nullo bono fine, et vel innocentissi-
me facta subdole criminantur. Vera demum pietas commen-
dat erectiora ingenia; et academiæ non solum litteraturæ, sed etiam probitatis, virtutisque templa esse debent. Profecto eruditionis, rei sanctissimæ, dignitatem contaminat vehementer prauitas vitæ, morumque turpitudine: nec quidquam minus de-
cet, quam, qui doctrinarum studiis vulgo se volunt eximere, vi-
tiorum sordibus infra vulgus abiici. Litteræ, si in prauam men-
tem incidunt, fiunt instrumenta nequitiae, quibus vel volupta-
tes, vel diuitiæ, vel dignitates concupiscuntur: quæ enim est eruditio hominis impii, nisi improbitas telis armata scientiæ, ut eo callidius, grauiusque noceat?

Nihil eorum, quæ sciri a vobis, fierique debent, sacrarum litterarum, eruditæque pietatis cultores, in hac bonæ cuiusvis do-
ctrinæ sede vobis deesse, vel inuidia iudice, certum est: et si ve-
rum candide profiteri velitis, vel publicis hæc omnia lectionibus, nullo vestro sumtu, adfatim vobis exponuntur, ut non opus sit, alibi fastidiosè quaerere, quod in hac academia abunde suppetit. Ipse nunc in posterum, Dei ope adiutus, ducem me vobis præ-
bebo, ac comitem in diuinorum litterarum disciplina: quique civilis prudentiæ, et diserte copioseque dicendi, hoc est, poli-
tices et eloquentiæ studia, distinctis horis publice vsque ad hoc tempus exposui, et exponam in posterum; nunc etiam, quod feliciter prospereque eueniat, et officinæ religionis purio-
ris,

ris, meliorumque litterarum, ac vindici academix huic salutare
 sit, atque fructuosum, Christianæ fidei dogmata ex limpidissimis
 diuinorum scripturarum fontibus explicabo, sicque pro triplicis
 officii ratione, tres horas statis singulis per hebdomadem qua-
 tuor diebus, vestro bono, publicis lectionibus deinceps impen-
 dam. Vt autem fastidioso labore calamo omnia excipiendi su-
 persedere possitis, sequar ductum viri ad optimas pridem trans-
 lati æternasque sedes, GEBH. THEODORI MEIERI, sacrarum anti-
 quitatum in hac academia professoris meritissimi, theologi pii,
 prudentis, moderatique, et, quam singulari accuratione, ma-
 gnoque cum iudicio quondam concinnauit, ac morti vicinus
 demum absoluit, commentationem, *theologiam fidei* dictam, quæ
 creditu ad salutem sunt necessaria, neruose enucleateque com-
 prehendentem, in vestri gratiam, publice in Iuleo maiori in-
 terpretabor, telamque hanc proximo Iouis die, hora VII ma-
 tutina, cum Deo, exordiar. Non obiter, aut perfunctorie in
 hac cælestis doctrinæ parte illustranda laborauit auctor beatis-
 simus, sed iusto omnia ordine, ac dilucide proposuit; vt ni-
 hil eorum, quæ huc pertinent, temere quisquam desiderare
 possit, dignusque sit liber tam excultus, qui ab obliuione, et
 silentio vindicetur.

Induat nos Deus omnes diuino suo spiritu, vt pauca illa,
 quæ credere, et longe plurima, quæ facere iussit, et credamus
 firmiter, et promte, lubentesque faciamus: faxitque, vt aca-
 demia Iulia, sedula illa pietatis, et sapientiæ magistra, animosa
 conseruatrix ac custos veritatis diuinitus ostensæ, tenax ho-
 nesti, et æqui, domitrix inscitix, et barbariei, floreat perpetuo,
 et lætissimo rerum successu ad sæcula propagetur.

P. P. in academia Iulia, die XXVIII Octobris,

CIO IO C CX.

Pag. 13 lin. 1 scribatur CAESS.

1949.2.11.512 (XVIII K.)

132

